

Tisdagen den 18 maj

Kl. 19.30

Tisdagen den
18 maj 1971

*Vissa inter-
nationella
sanktioner*

Förhandlingarna leddes av herr tredje vice talmannen.

§ 1 Vissa internationella sanktioner (forts.)

Fortsattes överläggningen angående utrikesutskottets betänkande nr 11.

Herr LANGE (s):

Herr talman! Jag hade faktiskt inte tänkt gå upp i den här debatten och ta kammarens mycket trängda tid i anspråk vid det här tillfället, men efter att ha lyssnat till debatten har jag ett behov av att framföra ett par iakttagelser jag har gjort.

Det har betonats, bl. a. av utskottets talesman, herr Möller i Gävle, att det här lagförslagets syfte är att anpassa den svenska lagstiftningen på ett sådant sätt att vi snabbt kan vidta de åtgärder som följer av våra förpliktelser som medlemmar i Förenta Nationerna. Dessutom avser det här lagförslaget att ge oss möjligheter att vidta sanktionsåtgärder som följd av ett beslut i säkerhetsrådet att rekommendera medlemsländerna att vidta dylika åtgärder; det avser alltså att ge oss möjlighet att vidta sådana åtgärder som följer av att vi vill respektera rekommendationen och sålunda mot visst land införa ekonomiska sanktioner. Det är klart att man kan hysa delade uppfattningar om sanktionsvapnets effektivitet. Erfarenheterna – det erkänner jag gärna – är inte entydigt goda. Men jag vill säga till herr Hernelius att jag knappast finner dem så nedslående som han angav i sitt anförande. Att det senaste sanktionsbeslutet, det som riktas mot Rhodesia, inte haft helt åsyftad effekt beror bl. a. på att det var med visst vankelmod som initiativtagaren England först ställde sig bakom ett beslut. Dessutom gjorde man från den engelska regeringens sida 1965 vad man kunde för att förhindra att beslutet skulle få den tvingande formen av sanktionsföreskrift. Man nöjde sig med en rekommendation därför att man alltjämt hoppades på att Rhodesia så småningom skulle kunna komma till en uppgörelse i de frågor som föranledde sanktionsrekommendationen i Förenta Nationerna. Det blev nu inte fallet, och jag skall inte fördjupa mig i det. Jag vill bara säga att det var därför, tror jag, som inte heller rekommendationen fick till följd att ännu fler medlemsstater följde beslutet. Också detta medverkade till att göra sanktionerna mindre effektiva än de annars skulle ha varit. Men under de första två åren tog den rhodesiska ekonomin uppenbarligen – det kan man se i de flesta tidskrifter, bl. a. från engelskt håll, som behandlade den här frågan – allvarlig skada, och uppenbara valutasvårigheter förelåg. De avhjälpes i viss mån genom det stöd som Rhodesia fick

Tisdagen den
18 maj 1971

*Vissa inter-
nationella
sanktioner*

från sin södra granne, nämligen Sydafrika. Ju längre sanktionsbeslutet var i kraft — påföljande år fick detta formen av tvingande bestämmelser — dess ineffektivare — det erkänner jag — blev det. Men jag tror inte att man skall generalisera och säga att sådana åtgärder är mer eller mindre meningslösa. Jag ger herr Möller rätt i att vi med Förenta Nationerna avser att bygga upp en internationell ordning, vari den här möjligheten också skall vara ett medel för fredens bevarande och ett medel som skall kunna komma till användning i situationer liknande dem vi hade för ögonen i Rhodesia. Varje ändring kommer att uppfattas som en försvagning av Förenta Nationernas möjligheter att fullfölja sitt syfte — detta oavsett hur pass effektiva sanktionerna kan vara.

Vilken uppfattning man än kan hysa om sanktionernas verkningskraft måste man väl ändå erkänna, att om det fattas ett beslut är det önskvärt att det träder i kraft så snabbt som möjligt. Annars kan man verkligen befara att riskerna ökar för att sanktionsförfarandet blir ineffektivt. Går det en månad eller ett par kommer den tidsfristen säkerligen att begagnas av dem som ingått affärer med ett land som är utsatt för sanktioner. Det är väl alldeles uppenbart.

Därför har jag verkligen svårt att inse vilket syfte det skulle tjäna att man uttryckligen i den svenska lagstiftningen föreskriver att riksdagen skall höras i förväg — med de dröjsmål det kan föranleda — när det är fråga om att tillämpa en FN-rekommendation om sanktioner. Kontakter med riksdagen kommer ju alltid att förekomma genom utrikesnämnden. Vad som sägs där kommer naturligtvis vilken regering som än sitter att ta intryck av. Men om regeringen i förväg skall underställa riksdagen ett förslag kommer — med motionstid och utskottsbehandling — kanske en månad att förflyta, även om riksdagen är samlad. Om riksdagen inte är samlad får man vänta ännu längre innan en rekommendation kan följas.

Jag har verkligen svårt att inse att vi, om vi följde en FN-rekommendation om sanktioner, kan utsätta oss för risken att göra ett avsteg från vår neutralitetspolitiska linje. Herr Hernelius försökte göra det gällande. Han använde sig av en konstruktion som jag har svårt att föreställa mig har någonting med verkligheten att göra. Jag tror att den komplikationen över huvud taget inte finns. Herr Hernelius tog som exempel att det skulle kunna hända att det fattades beslut beträffande en rekommendation om sanktioner mot Kina. För det första är det väl inte säkert att vi skulle följa den rekommendationen. För det andra: En svensk regering som fann att detta skulle komma i konflikt med vår neutralitetspolitik förutsätter jag skulle avstå från att tillämpa rekommendationen utan att därför nödvändigtvis gå till riksdagen dessförinnan. Men jag tror alltså att detta är ett rent konstruerat fall.

Under sådana omständigheter kan jag inte finna annat än att vi genom att följa reservanterna på den punkten skulle medverka till att sanktionslagstiftningen skulle bli mindre verkningsfull och mindre effektiv.

Jag har också svårt att följa reservanterna när det gäller ersättningsfrågan. Det är klart att enskilda kan lida skada — så långt vill jag ge herr Hernelius rätt — om de på grund av ett sanktionsbeslut t. ex. tvingas bryta ingångna kontrakt. Men för det första dimper ju inte ett sådant beslut i FN — det må gälla en rekommendation eller ett mer tvingande

beslut om sanktioner – ned från en klarblå himmel. Det är ju en hel kedja av händelser som föregår ett sådant beslut. Det var inte från en dag till en annan, till världsopinionens överraskning, som England fattade beslutet att i FN stödja ett förslag beträffande rekommendation om sanktioner gentemot Rhodesia. Varje människa, som hade affärer med Rhodesia, måste ju ha följt den händelseutvecklingen.

För det andra finns det ju, som herr Möller påpekade, statliga ingrepp av betydligt hårdare slag, där vi inte heller håller enskilda intressenter skadeslösa. Vi kan från en dag till en annan, som kammarens ledamöter vet, avbryta ett tillstånd som lämnats för vapenexport. Det vållar också förluster hos företagarna. De är medvetna om att de löper den förlustrisken. I vissa fall – det gäller inte vapenexport – kan de gardera sig mot risken genom att, som de ofta gör om det är fråga om en kreditaffär, försäkra sig genom exportkreditnämnden. Då blir risken mindre. Om man handlar med ett land, där man löper risken att affären inte skall kunna fullföljas, ser man ju till att man garderar sig gentemot sådana risker så långt det är möjligt.

När man ser på detta – och det är den slutsats jag kommer fram till, herr talman – har jag svårt att undgå att säga att de som har ställt sig bakom reservationen i själ och hjärta egentligen inte vill ha några sanktioner alls. De har inte mycket emot att detta vapen blir helt verkningslöst. Jag kan – det måste jag erkänna – till en del förstå herr Hernelius med den mycket negativa ståndpunkt som han intar till sanktionerna såsom ett vapen för FN. Han är konsekvent. Jag har svårare att ge det erkännandet till herr Dahlé. Det var ändå inte så många år sedan att vi kan ha glömt det som åtskilliga från folkpartihåll ivrade för att man skulle tillgripa sanktioner så snart som möjligt, framkastade förmodanden om att man inte tillräckligt bestämt tagit itu med Rhodesia, yrkade på att vi skulle inträda och förbjuda ett svenskt företag att engagera sig i kraftverksprojektet Cabora Bassa, rekommenderade regeringen att ta upp till allvarlig behandling i EFTA frågan om Portugals uteslutning och begärde också att vi skulle fullfölja det med att om möjligt avbryta vår ekonomiska förbindelse med Portugal.

Det var folk som var hemmahörande i herr Dahléns parti. Jag kommer inte ihåg för ögonblicket om herr Dahlé i de debatter som försiggick både i första kammaren, som han då tillhörde, men också i andra kammaren ryckte fram i första kammaren för att stödja dem som företrädde denna uppfattning. Men vi fick väl allmänt ett intryck av att detta var den ståndpunkt som folkpartiet intog. Därför måste jag säga att steget är ganska långt från de folkpartitalare som då engagerade sig i frågan om ekonomiska sanktioner och det som herr Dahlé hade att säga i denna debatt i dag.

Herr Korpås (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara med ett par ord bemöta det herr Lange sade om att vi som står bakom reservationen i realiteten inte vill ha möjlighet att tillgripa sanktioner. Jag försökte att ge uttryck åt den motsatta åsikten, nämligen att det är så angeläget att vi utnyttjar denna möjlighet att ett beslut måste ha en totalförankring i befolkningen. Vi skall inte ha

totalförankringen för att fördröja utan för att sanktionerna skall få full effekt. Det är först när alla på bredden står bakom som de får karaktären av en manifestation ifrån vårt land och verkligen upplevs såsom förpliktande.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Får jag först ta upp ett missförstånd som uppstod före middagspausen. Det var herr Möller som trodde att jag åsyftade ett tänkt fall, då en missionär skulle åtalas för att ha skickat brev till Rhodesia. Nej, det var inte det jag syftade på. Jag måste ha uttryckt mig otydligt – en så vaken observatör som herr Möller brukar förstå vad man säger. Vad jag syftade på var att den svenska regeringen har begärt att artikel 41, senare delen, vilken syftar till ett komplett eller delvis avbrott av järnvägs-, sjö-, luft-, post-, telegraf- och radioförbindelser och andra former av kommunikation skulle tillämpas mot Rhodesia. Det är alltså fråga om att göra det komplett omöjligt att kommunicera, icke att skicka ett brev i strid mot lagen – det är något helt annat, herr Möller.

Sedan skulle jag vilja säga till herr Lange, att jag inte förstår om han har lyssnat på anförandena eller inte – han måste inte ha lyssnat på vad vi sade. Jag tillät mig säga att det vore lätt att skriva en satir över sanktionerna, men jag sade också att vi inte skall göra det, därför att de är ett första stapplande steg på vägen till den internationella rättsordningen. Jag är alltså inte, som herr Lange påstår – eller insinuerar, skulle man också kunna säga – motståndare till sanktioner. Möjligen är jag realist, och jag måste då konstatera att vissa sanktioner, som hitintills har företagits, har misslyckats.

Det är *en* sanktion som har lyckats, och det är den som beslöts den 7 juni 1950, då säkerhetsrådet uppdrog åt Förenta staterna att upprätta och leda ett FN-kommando för krigföring mot Nordkorea. Det är den enda lyckade sanktionen – så till vida att den medförde att vapenstillstånd så småningom inträdde. Å andra sidan får man ju säga att någon avveckling av konflikten ännu inte har skett. Sveriges roll i den sanktionen var den, att utrikesministern – det var herr Undén – i ett tal den 20 augusti 1950 sade att om Koreakriget övergick till stormaktskrig skulle Sverige välja den väpnade neutralitetens politik och att Sverige reserverade sig för att delta i aktioner som skulle innebära ett övergivande av dess neutralitetspolitik.

Jag har ingen invändning att göra mot det konstaterandet i dag, och jag hade det inte då heller, men jag vill säga att detta är en annan bild än den herr Lange gav av sanktionsvapnet och Sverige.

Herr Lange frågade också, vilket syfte det skulle tjäna att riksdagen skulle höras i fråga om rekommendationer. Ja, herr Lange, det är genant att behöva påpeka för en tidigare ledamot – och en mångårig ledamot – av regeringen att syftet är det, att *riksdagen* skall ha makten i det här landet – inte regeringen. Det är parlamentarismens princip vi hävdar. Det är riksdagen som skall ha sista ordet i viktiga frågor; det är vad vi syftar till. Och vi – reservanterna i utskottet – går med på att när det gäller obligatoriska sanktioner, där Sverige är bundet, kan regeringen behöva handla så snabbt, att riksdagens medgivande inte behöver inhämtas i

förväg, men väl i efterhand.

När det däremot gäller rekommendationer är förhållandet helt annorlunda. Där kan suddigheten och luddigheten i uttryckssätt vara påtagliga, och där kan riksdagens prövning behövas, innan man sätter i gång ett stort maskineri som omfattar en stor lagstiftningsapparat, ett stort antal medborgare osv.

Förstår herr Lange skillnaden? Det är riksdagens suveränitet vi hävdar. Nu säger kanske herr Lange: Ja, men utrikesnämnden kan ju höras, och den kan ju regeringen lyssna till. Så flott! Utrikesnämnden *skall höras*: det behöver inte diskuteras i sådana fall. Men regeringen behöver inte bara lyssna till utrikesnämnden, den borde i sådana fall också lyssna till riksdagen.

Sedan hade herr Lange fullständigt missuppfattat mitt resonemang om Kina, neutralitetspolitiken och sanktionerna. Det som jag framförde på den punkten var nämligen det mycket enkla konstaterandet att stormaktsvetot inte har fungerat i tänkt skick när Kina inte har varit medlem i FN – och det har inte med rekommendationer eller obligatoriska sanktioner att göra, utan det gäller hela sanktionsvapnet. Det är inte fråga om riksdagen i Sverige skall höras om rekommendationer eller inte – det är en helt annan fråga. Jag förde ett allmänt resonemang och inte något annat.

Till sist – i det här inlägget – vill jag säga några ord beträffande herr Möllers i Gävle och i någon mån herr Langes resonemang om ersättning för oföretsebar skada som kan inträffa för enskilda i samband med sanktioner. Jag förstår inte att man å ena sidan kan predika solidaritet mellan folken när det gäller att bära bördorna av ett sanktionsförfarande, som svenska regeringen skriftligen har gjort i samband med hemställningar till Förenta nationerna, och å andra sidan säga att solidariteten inom en nation är så dålig att vissa skall få bära förlusterna av skadorna, andra inte.

Herr LANGE (s) kort genmäle:

Herr talman! Får jag säga till herr Korpås att jag lyssnade mycket noga till vad han sade. Redan första gången han sade det hörde jag vad han senare upprepade, nämligen att det är nödvändigt att sanktioner – om de tillgrips – blir så effektiva som möjligt och att det därför bör vara en uppslutning av en bred folkmajoritet bakom ett sanktionsbeslut. Det kanske ligger något i det, men jag föreställer mig att regeringen är framsprungen ur folket och jag förmodar att ingen regering skulle kunna föreställa sig att gå emot vad den trodde vara en riksdagsmajoritet för att använda sig av sanktioner till följd av en rekommendation i FN. Herr Korpås lär inte kunna bestrida att varje dröjsmål bidrar till att göra sanktionerna mindre effektiva – och det är för mig avgörande.

Sedan vill jag säga till herr Hernelius att jag lyssnade noga även till honom. Han förde ett resonemang – även om han uttryckte sig rätt egendomligt; jag hörde nämligen varje ord han sade, eftersom jag satt i kammaren – där han gjorde gällande att vi kunde komma i ett läge, om vi följde en rekommendation av FN att tillgripa sanktioner, som skulle kunna vara äventyrligt med hänsyn till vår neutralitetspolitik. Jag visste

Nr 90

Tisdagen den
18 maj 1971

*Vissa inter-
nationella
sanktioner*

Tisdagen den
18 maj 1971

*Vissa inter-
nationella
sanktioner*

inte att han i det sammanhanget möjligen tänkte på militära sanktioner. Det visste jag inte, för det var inte det debatten gällde och den här lagstiftningen har ingenting med den saken att göra. Jag förutsatte i stället att han diskuterade det ämne som skulle vara föremål för debatt i anledning av det utskottsbetänkande som ligger på bordet.

Inte heller herr Hernelius lär kunna bestrida att ju längre tid som förflyter sedan det blivit känt att man överväger att vidta sanktioner, desto större blir risken för att sanktionerna inte blir effektiva därför att vederbörande affärsman – som har affärer med det aktuella landet – täcker in sig i förväg, och jag dömer honom inte för det.

Till sist, herr talman, är det givet att om sanktioner skulle vidtas mot ett land där väsentliga och omfattande svenska ekonomiska intressen skulle beröras, skulle väl regeringen få ta upp också frågan om hur bördorna skulle bäras på jämnare sätt. Det är ju inte herr Hernelius obekant att den frågeställningen har varit aktuell för oss i vårt framträdande i FN när vi undersökt möjligheterna att få en mer allmän uppslutning kring sanktioner mot Sydafrika.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Nej, det är mig inte obekant, herr Lange, eftersom jag särskilt hänvisat till dessa framställningar.

Sedan vill jag säga att mitt resonemang om sanktionerna gällde sanktioner i allmänhet, både enligt artikel 41 och artikel 42 i FN-stadgan – den senare rör militära sanktioner.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Herr Langes anförande byggde såvitt jag förstår på en serie av missuppfattningar om vad som sagts i debatten. Han försökte läsa in att vi i själva verket inte vill ha sanktioner. Jo, herr Lange, men de skall vara effektiva, inte sådana att t. o. m. herr Lange måste stå och säga att sanktionerna mot Rhodesia inte fick helt åsyftad effekt. Nej, det kan man verkligen säga att de inte fick! Vad var syftet? Att bringa Smithregimen på fall för att ge de färgade i Rhodesia full medborgarrätt. Då kan man verkligen säga att syftet inte uppnåddes.

Men, herr Lange, det allvarliga är ju om Förenta nationerna ger sig in på sanktioner, men det samtidigt råder tveksamhet i FN. Och säkerhetsrådet är ju tveksamt när det endast rekommenderar. Det måste ju, herr Lange, vara något skäl till att man inte fattar något bindande beslut. Det är då vi säger: Under sådana förhållanden skall riksdagen ta ställning. Riksdagen ger regeringen fullmakt att handla när det är bindande beslut, men när ett sådant beslut icke föreligger är det skäl att riksdagen tar tillbaka makten för att undersöka hur man skall handla. Det måste ju ha hänt något i FN, det måste vara delade meningar, när man inte kan enas om bindande beslut utan bara gör en rekommendation.

Sanktionsvapnet måste vara effektivt. Jag sade redan i mitt första anförande att det verkligen är beklagligt att vi här har fått ett nytt exempel på att det inte var bra.

Herr Lange citerade folkpartister som har uttalat sitt önskemål om sanktionsvapnets användande. Det är riktigt, det gäller t. ex. Sydafrika,

som är det naturligaste exemplet att ta upp, men det nämnde inte herr Lange. I det fallet framfördes kvalifikationer beträffande omfattningen: Några av de största handelspartners Sydafrika hade måste vara med, annars var det ju meningslöst. Sanktionerna måste vara effektiva. Man måste alltså ha vissa kvalifikationer, som jag här har påpekat.

Det egendomliga är att herr Lange inte med ett ord vill beröra vad det är som kan ligga bakom när säkerhetsrådet inte samlar sig till bindande beslut utan bara rekommenderar. Om herr Lange analyserade saken kanske han kom fram till att det kan bero på något alldeles speciellt, något som kan vara väsentligt för Sverige att bedöma på annat sätt än när det är bindande beslut. Det gäller alltså en sak som riksdagen bör ta ställning till.

Herr Lange inledde sitt första anförande med att säga, att han inte tänkt ta tiden i anspråk. Det hade kanske varit klokt om han följt den första impulsen.

Herr LANGE (s) kort genmäle:

Först, herr talman, låt mig säga till herr Hernelius att det hade varit önskvärt att han preciserat vilka paragrafer i FN-stadgan han talade om. Då hade inte missförstånd uppkommit. Men vi kan väl avsluta den debatten.

Till herr Dahléén måste jag säga att jag tror han lyssnade illa till vad jag framhöll. Jag framhöll att den omständigheten att sanktionsbeslutet fick formen av en rekommendation i första omgången berodde på att den engelska regeringen var vankelmodig. Kanske kan vi säga nu i efterhand att den felbedömde läget och hoppades att redan en rekommendation av sanktioner skulle göra den Smithska regimen i Rhodesia mera mottaglig för det rimliga ståndpunktstagande som engelsmännen krävde beträffande den stora färgade majoritetens behandling i det landet.

Det var en felbedömning. Ändå fick sanktionerna en viss effekt. De ledde till att Rhodesia tappade praktiskt taget hela sin valutareserv och inte blev av med sin tobaksexport redan i första omgången. Det kanske herr Dahléén också bör lägga på minnet. Jag berörde alltså den frågan.

Ingen har här kunnat leda i bevis att våra möjligheter att medverka till att en rekommendation om sanktioner blir så effektiv som möjligt skulle bli bättre om vi accepterade det dröjsmål som blev nödvändigt, om vi skulle avvakta ett beslut i riksdagen. Jag har förut sagt att jag förutsätter att det inte finns någon regering, herr Hernelius, som kan fungera utan att i stora och principiella frågor ha stöd av riksdagsmajoriteten, och det vet herr Hernelius lika väl som jag. Så den här litet för enkla undervisningen om vad den svenska konstitutionen och vad de svenska grundlagarna föreskriver tror jag är rätt överflödigt för mig och för andra här i huset. Vi vet mycket väl vad parlamentarism innebär.

Jag har påtalat folkpartiets glidning i frågan, men det har inte herr Dahléén berört med ett ord.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lange erinrade om att han i sitt tidigare anförande hade talat om historien, om sina engelska partivänner som hade mycket

svårt att bestämma sig för hur de skulle ha det i förhållande till Rhodesia. Jag anklagar dem inte eftersom de hade en besvärlig situation. Jag var själv borta i FN under några av de kritiska dagarna. Men, herr Lange, vi diskuterar ju här en lag som skall gälla för framtiden, vilka föreskrifter regeringen skall ha för sitt handlande i framtiden. Det är ju det det är fråga om.

Jag måste återigen konstatera att herr Lange, trots uppmaning, hittills inte med ett ord har berört hur det kan komma sig att det uppstår en sådan situation i säkerhetsrådet att bindande beslut om sanktioner inte kan träffas utan man nöjer sig med rekommendationer. Det måste ju vara några fakta som ligger bakom detta. Hur skulle det vara om herr Lange funderade på vad det är som kan ligga bakom? Det är självfallet så att man kan vara osäker på om sanktionerna blir effektiva. Jag hoppas att herr Lange ändå kan göra det medgivandet att vi som talar i den här debatten vill att när sanktioner användes skall de vara effektiva. Men det råder kanske tveksamhet i FN, och det kan hända att stormakterna har delade meningar eller att en liten makt som för tillfället sitter i FN:s säkerhetsråd inte vill vara med om saken. Det kan alltså vara utrikespolitiska komplikationer. Det är i dessa situationer som vi menar att det är rimligt att riksdagen får ta ställning, och det är detta som herr Lange tydligen inte har någon anledning att kommentera.

Herr LANGE (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte upprepa vad jag svarade herr Dahlné på den nyss ställda frågan. Jag hänvisade till den tveksamhet som förelåg på engelsk sida, och jag tillade t. o. m. att vi i efterhand kanske kan ställa oss kritiska till behandlingen. Det fanns kanske många som i likhet med mig själv hellre hade sett att det fattats ett bindande beslut i FN redan från början. Som bekant satt jag nämligen då i handelsdepartementet. Men jag tvekade ändå inte att följa rekommendationen, och jag ville också i det läget att det skulle ske utan dröjsmål. Det höjdes inte en röst i riksdagen av kritik mot det förfarandet. Det erinrar sig kanske också herr Dahlné.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Om herr Lange i sitt tidigare inlägg med uttalandet om hur det förhöll sig förra gången när Rhodesiasanktionerna beslutades även ville ge en anvisning beträffande kommande situationer har jag missförstått honom. All right! Men, herr Lange, det tycker jag var en framgång i den här debatten. Herr Lange erkänner alltså att det även i framtiden kan uppstå verkligt svåra situationer. Då säger vi reservanter att det är rimligt att riksdagen får ta ställning, och vi vet ju alla att det beträffande sanktionernas effektivitet inte är fråga om en eller annan vecka och inte heller en eller annan månad. Om det vore så väl att man kunde säga att gör vi inte det den här veckan misslyckas det, hade vi en säkerhet för att alla länder samtidigt beslutade. Men, herr Lange, sådan är tyvärr inte världen.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lange måste ha råkat ut för ett minnesfel. Den 20 november 1965 uppmanade rådet till sanktioner av icke-militär natur. Den 22 november beslöt den svenska regeringen. Riksdagen hördes icke.

Herr BJÖRK i Göteborg (s):

Herr talman! Jag har med stort intresse lyssnat till de två synpunkter som folkpartiets talesman utvecklat, nämligen dels att FN i största allmänhet bör iakttaga försiktighet när det gäller att vidta ekonomiska sanktioner och i varje fall söka försäkra sig om att de skall bli effektiva, dvs. att de har bred anslutning, dels att regeringen bör iakttaga försiktighet när det endast föreligger en rekommendation från FN:s säkerhetsråd om sanktioner och i sådana fall bör avstå från att handla för den händelse riksdagen icke är samlad.

Eftersom herr Hernelius nyss har påmint om vad som blev sagt och gjort i slutet av 1965, må det kanske tillåtas mig att också erinra kammaren om vad en tidigare folkpartiledare hade att säga i en debatt den 21 maj 1965. Han utvecklade där tanken att de nordiska staterna gemensamt skulle göra en förhandsdeklaration att de vore beredda till åtgärder av ekonomisk sanktionskaraktär mot Sydafrika, därest medverkan i sådana åtgärder kunde uppnås från åtminstone endera av Sydafrikas största handelspartner, Storbritannien och Förenta staterna.

Med andra ord: Sveriges regering borde vara beredd att vidta sanktioner utan att det över huvud taget förelåg något beslut eller ens någon rekommendation från FN:s säkerhetsråd, utan att det förelåg några som helst garantier för effektiviteten av en aktion och också i det tänkta fallet att Storbritannien alltjämt upprätthöll sina handelsförbindelser med Sydafrika. I dessa synpunkter och i detta anförande instämde herr Helén (fp).

I en replik utvecklade herr Wedén tanken att det kan uppstå en situation, där Storbritannien och Förenta staterna i FN:s säkerhetsråd visserligen kan vinnas för sanktioner men där saken ändå kan stjälpas genom att exempelvis Frankrike sätter en käpp i hjulet genom att utnyttja sin vetorätt. Herr Wedén fann det utomordentligt beklagligt att den svenska regeringen i en sådan situation ville fränsäga sig alla möjligheter till handling och antydde, att man i nödfall kunde tänka sig att agera även på grundval av rekommendationer från generalförsamlingen, vilken som bekant icke är behörig i sanktionsfrågor.

Låt oss nu anta att en situation uppstår i en framtid, där FN:s säkerhetsråd rekommenderar en förnyelse och en vidgning av sin tidigare rekommendation mot vapenexport till Sydafrika. För den händelse Storbritannien och Frankrike icke skulle vilja medverka och kanske inte utnyttjar sitt veto men avstår från att rösta, skulle då enligt folkpartiets aktuella linje regeringen vara förhindrad att tillämpa denna rekommendation så länge riksdagen icke är samlad?

Jag noterar givetvis med intresse den sinnesändring som har skett inom folkpartiet under dessa år. Bara på en punkt är folkpartiet ståndaktigt: i båda fallen finner man det nödvändigt att angripa regeringens linje, dock från diametralt motsatta utgångspunkter.

Tisdagen den
18 maj 1971

*Vissa inter-
nationella
sanktioner*

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är intressant att herr Möller läser protokoll. Ändå intressantare hade det kanske varit om han hade hört på debatten. Exemplet från den 22 maj 1965 anförde jag nämligen när jag talade, och jag sade att just därför att vi kräver att det skall vara effektivitet så räcker det inte t. ex. att de nordiska länderna ger sig in på sanktioner. En av de två viktiga handelspartners Sydafrika har måste vara med, annars är det meningslöst. Herr Björk hörde tydligen inte på, trots att det var bara någon minut innan han kom upp i talarstolen som jag tog upp det här.

Jag är tacksam för att herr Möller nu kunde göra vad jag inte kunde, nämligen tala om datum för debatten. Om herr Möller har flera sådana uppgifter att anföra så skall jag försöka kommentera dem allteftersom de kommer, i den mån jag inte redan har talat om dem.

Herr BJÖRK i Göteborg (s) kort genmäle:

Herr talman! Man kan diskutera vems hörsel och vems allmänna sinnesförmögenheter som är bäst utvecklade. Herr Dahlén tror att jag heter Möller och att anförandet hölls den 22 maj, när det var den 21 maj. Han tror att folkpartiet den gången förordade effektiva sanktioner, när man i själva verket föreslog sanktioner i vilka eventuellt Storbritannien, Sydafrikas största handelspartner, icke skulle delta, och man förordade dessa sanktioner oberoende av om FN:s säkerhetsråd hade vare sig rekommenderat dem eller beslutat om dem.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Björk i Göteborg är mest intresserad av att diskutera vad som har sagts vid olika tillfällen. Hans egen ståndpunkt i det nu aktuella ärendet har vi inte hört någonting om. Det är alltså möjligt att vi får vänta till voteringen.

Tycker herr Björk i Göteborg att det är ointressant att FN:s säkerhetsråd när det gäller sanktioner inte kan bli överens, att det är så ointressant att det är olämpligt att föreskriva att regeringen skall höra riksdagen, när FN:s säkerhetsråd endast kan komma överens om rekommendationer och inte bindande beslut? Av allt att döma tycker herr Björk i Göteborg att detta är ointressant. All right, det må vara hänt. Vi har inte den meningen.

Herr BJÖRK i Göteborg (s) kort genmäle:

Herr talman! I den debatt som följde 1965 utvecklade jag energiskt och trots folkpartistisk kritik de synpunkter som i dag är allmänt accepterade i fråga om sanktioners effektivitet och nödvändigheten av att de grundas på beslut eller rekommendationer av FN:s säkerhetsråd. Jag står kvar på exakt samma ståndpunkt.

Jag påminner mig också de diskussioner som förekom när FN:s säkerhetsråd på senhösten 1965 rekommenderade sanktioner i Rhodesia-fallet och när unga folkpartister anklagade oss för att icke vara tillräckligt energiska, tillräckligt systematiska och tillräckligt aggressiva.

Herr MÖLLER i Gävle (s):

Herr talman! Låt mig bara göra ett par smärre påpekanden med anledning av den debatt som förts nu på slutet. Jag knyter an till herr Hernelius' uttalande att när han och övriga reservanter motsätter sig att denna fullmaktslag även skall inkludera säkerhetsrådets rekommendationer så är det därför att *riksdagen* skall ha makten och kunna utöva sin suveränitet i denna fråga. Jag vill påpeka att denna suveränitet kommer att kunna hävdas inom mycket kort tid efter Kungl. Maj:ts förordnande genom den underställningsplikt som gäller samtliga Kungl. Maj:ts beslut enligt FN-lagen. Det är bara för en tid riksdagen på det här viset delegerar beslutanderätten till Kungl. Maj:t på förhand. Riksdagen får sedan tillfälle att pröva den åtgärd Kungl. Maj:t har vidtagit. Detta förslag i FN-lagen har vunnit tillstyrkande av de flesta remissinstanser. När herr Dahléén upprepade gånger påpekar att "det måste ligga något bakom" en rekommendation, en politisk konflikt där stormakterna är oense, vill jag påminna om att stormakternas, de permanenta rådsmedlemmarnas, vetorätt i säkerhetsrådet också gäller i fråga om rekommendationer. Ingen permanent rådsmedlem avstår från den vetorätten om den anses behövlig att utöva. Om det är på det viset att vi i det neutrala Sverige fäster särskild vikt vid att vetorätten finns hos stormakterna, de permanenta rådsmedlemmarna, så finns denna garanti fortfarande kvar och behöver alltså inte föranleda den rädsla som herr Dahléén och reservanterna har uttryckt för att en av Kungl. Maj:t antagen rekommendation skulle komma att så att säga rubba någon grundval för svensk neutralitetspolitik. Jag tror att farhågorna på denna punkt är starkt överdrivna.

Herr Hernelius talade om solidariteten i fråga om ersättningen. Vi har diskuterat detta i utredningen, och vi har kommit fram till vissa ståndpunkter, men vi har inte dragit samma praktiska slutsatser. När vi därför från utredningsmajoritetens sida eller från Kungl. Maj:ts sida velat gå med på att lagfästa en ersättningsrätt är det främst för att de praktiska konsekvenserna av ett sådant lagfästande är omöjliga att på förhand överblicka. Däremot finns möjlighet för envar enskild skadelidande att hävda ersättningsanspråk hos Kungl. Maj:t. Dessa svårigheter har också — som jag nämnde tidigare — betonats av kommerskollegium, som åberopar just de praktiska svårigheterna för att avråda från att lagfästa en ersättningsrätt. Däremot vill kommerskollegium ha inskriven en rätt om möjligheten att hävda anspråk.

Jag erinrar också om att det inte finns något land i världen som i sina FN-lagar har infört en sådan lagfäst ersättningsrätt som reservanterna här begär. Jag måste, herr talman, med herr Dahléén säga att när så icke är fallet, måste det ligga något bakom detta!

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är kanske inte så bra att avbryta debatter med middagspaus. Det är lätt att glömma vad som sagts före pausen. Den undervisning jag nu fick av herr Möller i Gävle om att stormakterna även när det gäller rekommendationer i säkerhetsrådet har vetorätt var onödigt, herr Möller, jag erinrade om detta före middagspausen. Det var inget

nytt som herr Möller tillförde debatten. Jag skall därför inte kommentera det.

Men det hade, herr talman, varit intressant att, när nu den tredje socialdemokratiska talaren återigen framträtt, diskutera alla andra tänkbara möjligheter eller åtminstone några mera tänkbara möjligheter än just att stormakterna är delade, såsom frågan om effektivitet eller om det är andra stater, med vilka vi också kanske har större samhörighet, som är tveksamma. Det kan finnas en rad situationer där Sverige verkligen behöver fundera om man skall vara med för att sanktionerna skall bli effektiva. Det är det som är meningen.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Naturligtvis har herr Möller i Gävle alldeles rätt i att riksdagen kommer att underställas beslut om sanktioner när det föreligger en rekommendation. Men det är, herr Möller, och det har vi diskuterat förr, en stor skillnad mellan att riksdagen träder in som granskare i efterhand och att riksdagen beslutar åtgärder. När man granskar i efterhand är det fråga om att riva upp ett beslut, att slå sönder ett maskineri som redan satts i gång, att dra på sig ansvar för rättsförluster av betydande karaktär för enskilda och företag under tiden. Det är en helt annan sak. Det kan aldrig bli samma prövning i efterhand som i förväg. Det vet herr Möller mycket väl, att det är en betydande skillnad i det avseendet.

Jag tycker nog att herr Möller kramar kommerskollegium för mycket. Visserligen upprepar han helt korrekt, att kommerskollegium vill ha en bestämmelse om ersättning, men han låter det undanskymmas. Det väsentliga är ju att kommerskollegium anser att rättsskyddet för den enskilde blir större om rätten till ersättning finns inskriven i lagen. Det är en helt annan bild än den herr Möller i Gävle ger.

Sedan talar herr Möller om kommitténs majoritet. Ja, vi var tre ledamöter i kommittén -- herr Möller och jag och en jurist som ordförande. Majoriteten var inte så imponerande, herr Möller. Om vi ser på remissinstanserna finner vi dessutom ett ganska kraftigt utslag för att ersättningsfrågorna skall beaktas i lagtext, med därav följande större skydd för den enskilde. Den viktigaste juridiska instans som har yttrat sig, Göta hovrätt, är klart av denna mening.

Herr LANGE (s):

Herr talman! Jag begärde ordet för att korrigera vad herr Hernelius sade i ett tidigare anförande.

Jag kommer mycket väl ihåg att rekommendationen från FN kom den 20 november och att beslutet fattades den 22 november. Det åberopade jag också i mitt anförande. Jag sade nämligen att den gången hördes inte riksdagen i förväg, det var det debatten gällde. När frågan sedermera behandlades i riksdagen fälldes inga yttranden och ställdes inget yrkande om att regeringen skulle ha följt den ordning som reservanterna nu förordar och fäster så oerhört stor vikt vid.

Jag vill allra sist -- jag hoppas att det blir det sista jag säger i denna debatt -- framhålla att FN-stadgan håller möjligheten öppen för

säkerhetsrådet att rekommendera eller besluta om sanktioner. Precis som klargjorts i debatten fordras för ett beslut enhällighet, eller snarare att ingen av säkerhetsrådets permanenta medlemmar inlägger ett veto mot beslutet – avstå kan man göra. Jag har försökt förklara för herr Dahln, men han tycks inte vilja förstå min förklaring, att engelsmännen själva var ovilliga att gå så långt som till ett beslut; de hoppades att en rekommendation skulle vara tillräcklig för att de skulle nå sitt syfte. Det är den enkla förklaringen.

När FN-stadgan förutser både rekommendationer och bindande beslut skall man inte tro att varenda gång som man bestämmer sig för en rekommendation ligger det en hund begraven och råder det bristande överensstämmelse i uppfattningarna mellan flera stater – kanske mellan stormakterna.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Det förhåller sig faktiskt så att den 20 november 1965 antog säkerhetsrådet en resolution om sanktioner, och den 22 november utfärdade svenska regeringen beslut om åtgärder i enlighet därmed. Dessemellan hade utrikesnämnden hörts – jag minns inte om det var den 21 eller 22 november, sannolikt var det den 22 november. Men riksdagen hördes inte. När herr Lange i sitt inlägg sade att riksdagen inte hade någon erinran att göra, upplyste han inte om att riksdagen fick tillfälle att granska beslutet först i efterhand – det var kanske tre eller fyra månader senare, jag vet inte riktigt när det inträffade. Men jag vet att beslutet fattades den 22 november.

Herr LANGE (s):

Herr talman! Jag förstår inte hur många gånger jag skall behöva upprepa för herr Hernelius vad jag sade redan i mitt första anförande, nämligen att den gången hördes inte riksdagen i förväg. Beslutet fattades den 22, rekommendationen i FN utfärdades den 20. Det riktades i den svenska riksdagen ingen anklagelse mot regeringen för att den inte innan den fattade sitt beslut som följd av FN:s rekommendation hade hört riksdagen. Det har jag sagt hela tiden, herr Hernelius. Jag vet egentligen inte varför herr Hernelius fortsätter att diskutera just på den här punkten.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Dahln m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Dahln begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utrikesutskottets hemställan i betänkandet nr 11 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Dahln m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Dahlén begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	--	152
Nej	—	144
Avstår	—	6

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölles.

§ 2 Åtgärder för att minska tobakskonsumtionen m. m.

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 21 i anledning av motioner om åtgärder för att minska tobakskonsumtionen m. m.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag är inte någon vän av begravningsstal över avstyrkta motioner, och det finns i det här sammanhanget heller inte anledning att tala om någon begravning, trots att motionerna enligt utskottets förslag inte föranleder någon riksdagens åtgärd. Utskottets enhälliga betänkande innehåller nämligen klara uttalanden, som ytterligare skärper riksdagens tidigare uttalade önskan om kraftfulla åtgärder för att åstadkomma en minskning av tobaksrökningen. Att jag i utskottet har varit med om att föreslå att de här två motionerna, där jag i båda fallen finns med bland undertecknarna, inte skall föranleda någon åtgärd, beror alltså just på de markeringar som utskottet gör i sin motivering. Om man uppnår vissa resultat kan man ju vara beredd att tills vidare avstå från att till alla delar hävda sina motionsyrkanden.

Låt mig peka på några formuleringar i utskottets betänkande som har varit avgörande för mitt ställningstagande.

Till bakgrunden hör att riksdagen två gånger, 1968 och 1970, har begärt att regeringen skall tillsätta en utredning för att behandla hela frågekomplexet med tobaksrökningen. Den sistnämnda gången påpekades t. o. m. att utredningen borde komma till stånd snarast, och att det kunde ske utan hinder av att utredningen om yttrandefriheten i massmedia behandlar frågan om begränsning av tobaksreklamen. I båda fallen var det ett enhälligt andra lagutskott som stod bakom utlåtandena, och de godkändes av riksdagen.

Trots detta meddelade regeringen i sin rapport i år över åtgärder, som man har vidtagit med anledning av riksdagens skrivelser, att ärendet var *slutbehandlat* i regeringen utan att den begärda utredningen hade tillsatts. Detsamma sade finansministern i en frågedebatt här i januari.

Det är ingen överdrift att säga, att det har väckt både uppmärksamhet och förstämning bland dem, som är intresserade av den här stora hälsofrågan, att regeringen inte har fäst större avseende vid riksdagens uttalanden. Det påtalades också vid dechargedebatten i fredags.

Glädjande nog tycks den här kritiken ha gjort intryck. Den 12 mars, alltså efter det att de här motionerna väcktes, uppdrog socialdepartementet åt socialstyrelsen att dels redovisa rökningens medicinska skadeverkningar och vilka åtgärder som hittills vidtagits, dels framlägga förslag till ytterligare åtgärder inom socialstyrelsens verksamhetsområde.

Riksdagens önskemål är inte helt tillgodosett genom den här åtgärden. Det påpekar också socialutskottet, när man säger att uppdraget "åtminstone i viss mån tillgodoser de utredningskrav som riksdagen framställt", men pekar på att "den avgränsning till socialstyrelsens verksamhetsområde som skett i direktiven innebär att vissa väsentliga aspekter på tobaksfrågan kan lämnas utanför utredningen".

Utskottet gör här ett viktigt uttalande, nämligen att man förutsätter att socialstyrelsen vid utförande av det här uppdraget ger direktiven en mycket vid tolkning och beaktar möjligheterna till samarbete med andra myndigheter, särskilt skolöverstyrelsen. Utskottet understryker också att uppgiften är så angelägen att utredningsarbetet bör utföras skyndsamt.

Mot den här bakgrunden anser utskottet inte att någon särskild påstötning i form av en skrivelse till regeringen är nödvändig. Men jag vill uttrycka den förhoppningen att man i kanslihuset denna gång noga läser och beaktar socialutskottets betänkande – bättre än vad som skedde med andra lagutskottets utlåtanden 1968 och 1970.

När det gäller förslaget i en av motionerna om hälsovarning och varudeklaration på tobakspaketen säger utskottet att den frågan ingår i socialstyrelsens uppdrag. Utskottet uttalar att det finns anledning att räkna med att frågan om hälsovarning och varudeklaration blir föremål för överväganden och förslag inom en nära framtid. Herr talman, jag ber att få stryka under orden "och förslag" och orden "inom en nära framtid". De står där inte av någon slump. Jag avslöjar knappast någon hemlighet om jag säger att utskottet ägnade just den här meningen en särskilt ingående diskussion.

Dessutom vill jag tillägga som min personliga mening att någon svårighet att lägga fram förslag inom en nära framtid inte torde föreligga med hänsyn till att man i den frågan har mycket internationellt jämförelsematerial att gå till. I USA skall cigarettpaketen sedan länge ha hälsovarning. I Norge har ett lagförslag i den riktningen lagts fram, i England har man träffat en överenskommelse mellan regeringen och tobaksindustrin om hälsovarning på paketen.

Det finns många människor i vårt land som anser att tobakens skadeverkningar nu har varit kända så länge att man vill se konkreta åtgärder, inte bara utredningar. Här tror jag att vi har exempel på åtgärder som kan vidtas relativt snabbt i enlighet med utskottets skrivning.

I motionen 761 – med undertecknare från de fyra stora partierna – föreslås att riksdagen skall besluta om begränsning av rökningen i offentliga statliga lokaler eller sådana lokaler där staten har lämnat bidrag till byggandet. Att man här har tagit upp bara de statliga lokalerna beror naturligtvis inte på att det skulle råda någon principiell skillnad mellan statliga lokaler och andra, när det gäller behovet av att visa hänsyn till dem som besväras av tobaksrök. Orsaken är självfallet att motionärerna

*Åtgärder för att
minska tobaks-
konsumtionen
m. m.*

har tänkt sig, att staten lättare kan påverka förhållandena som ägare eller bidragsgivare, utan att behöva tillgripa någon komplicerad lagstiftning. Staten skulle kunna gå före med gott exempel i arbetet för en god inomhusmiljö.

Utskottet uttalar här uppfattningen att man i första hand bör söka nå en begränsning av rökningen på frivillig väg. Man tror att ökad upplysning kan ge vissa resultat i det avseendet.

Personligen har jag den meningen att det kan bli vissa resultat, men att de tyvärr nog inte blir alltför imponerande. Genom kampanjer kan man uppnå en viss förbättring, men när andra frågor kommer i förgrunden är det risk för att förbättringen visar sig vara tillfällig och att den form av miljöförstöring, som rökning i offentliga lokaler innebär, åter kommer att växa i omfattning.

Även om man alltså i första hand bör försöka med frivilliga metoder – och jag ber att få understryka att även orden ”i första hand” är ditsatta med avsikt – tror jag tyvärr att det på denna punkt blir anledning att återkomma med förslag till mer konkreta åtgärder för att få till stånd en bättre miljö. Det är möjligt att man då kan finna andra metoder än dem som anvisas i motionen – t. ex. sådana som inte särbehandlar statliga lokaler. Jag hoppas att socialstyrelsens utredningsverksamhet skall kunna ge vägledning också i den frågan.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan, och jag uttrycker förhoppningen att det skall leda till snabba resultat i denna mycket viktiga hälsofråga.

I detta anförande instämde herrar Börjesson i Falköping och Torwald (båda c).

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Herr Romanus har ju gett en bra skildring av vad utskottet har gjort, och jag har egentligen inte någon anledning att fördjupa mig i de frågeställningar som här förts fram, eftersom utskottet är mycket positivt inställt till motionerna. Men jag kanske får göra ett par randanmärkingar med anledning av herr Romanus' inlägg. Det gäller det han tog upp sist, om rökningen i de offentliga lokalerna.

Motionen 761 är ju egentligen begränsad till lokaler som är byggda med statsunderstöd. Jag är ingen vän av rökning i offentliga lokaler, men jag är medveten om att det är svårt att sätta stopp för detta, och när utskottet därför säger att vi vill ha en begränsning så till vida att man på frivillighetens väg skall pröva sig fram, så tror jag att det är den rätta vägen att gå. Det är nog inte lätt att få någon efterlevnad, om man skulle välja förbud, och dithän har inte vi velat gå. När det gäller frågan om märkning av cigarettpaketen, så anser jag inte att man skall ha någon ödestro på att det blir bra bara man sätter på bilder som verkar avskräckande. Det är möjligt att de som röker tittar på de där bilderna i början, men efter hand försvinner nog de varningssignalerna till rökaren. Jag tror alltså inte heller detta är en väg som kan leda till några egentliga resultat.

Ett par ord också beträffande de här båda utredningarna. Det är ju

massmediautredningen som behandlar den ena delen och socialstyrelsen som behandlar den andra delen. Utskottet har mycket kraftigt understrukt att man hoppas att den utredning som socialstyrelsen skall göra ges vida direktiv och att det följaktligen också skall kunna lägga fram ett resultat inom en snar framtid som gör att de synpunkter som utskottet redovisar kan avsätta konkreta resultat.

Herr talman! Jag har ingenting att tillägga utan nöjer mig med att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Det finns väl inte anledning till någon omfattande polemik i detta ärende.

För att det inte skall råda något missförstånd ber jag ändå att få betona att jag tror inte det är några -- vare sig motionärer eller andra -- som är fångna i någon ödestro på att hälsovarningar på tobakspaketen kommer att i ett slag lösa de här problemen. Men detta är ju så allvarliga problem, att man får pröva alla de metoder som har kommit fram och se vad de kan leda till. Och det är otvetydigt att i USA har man lyckats nedbringa tobakskonsumtionen, och ett av de medel som man har satt in är just de här hälsovarningarna.

Dessutom har metoden den fördelen -- vilket kanske riksdagen gärna noterar -- att den inte kostar så mycket att införa. Det kan ju vara roligt att uttala sig för en sådan reform. Utskottet är ju enigt om att man förväntar sig att frågorna blir föremål för närmare överväganden och förslag inom en nära framtid.

När det gäller frågan om förbud eller inte är det självklart att vi alla så långt möjligt vill gå fram med frivilliga samlevnadsregler på olika områden. Men jag tror inte att man i detta fall bara kan överlämna frågan till den enskildes frivilliga beslut, för då blir det nog tyvärr så att de, som vill ha rökfri miljö, i regel får sitta emellan. Även om det inte i första hand är fråga om statliga ingripanden måste man nog ändå tänka sig regler, t. ex. av den typ som gäller för biograferna här i landet. I Sverige röker man som bekant inte på bio; i andra länder gör man det. I det fallet är det inte något frivilligt åtagande från rökarnas sida, utan det är ett beslut av biografägarna.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Herr Romanus konstaterar att Sverige i varje fall i visst avseende är ett föregångsland, därigenom att vi här inte röker på biograferna. Jag har ingenting emot att herr Romanus med sin antirökpropaganda åstadkommer det resultatet att man slutar att röka i alla offentliga lokaler. Men min fråga är ändå: Vill herr Romanus att vi skall införa förbud mot rökning i alla offentliga lokaler? För tydlighetens skull är det rimligt att vi får ett svar på den frågan.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Eftersom herr Karlsson i Huskvarna ställde en direkt fråga till mig skall jag besvara den. Jag står för uttalandet i utskottets betänkande, att i första hand bör vi försöka på frivillig väg. Men jag vill

betona att orden "i första hand" är ditsatta i mycket tydlig avsikt.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 3 Ett hälsocentrum i Vindeln

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 22 i anledning av motion om ett hälsocentrum i Vindeln.

Herr NILSSON i Tvärålund (c):

Herr talman! Vid förra årets riksdag avlogs med knapp majoritet ett par motioner med samma yrkande som i den motion vi nu behandlar, nämligen yrkandet om ett hälsocentrum i Vindeln. Den knappa majoriteten anförde i fjol att strävandena att förbättra sysselsättningssituationen i Vindelådalen främst borde inriktas på att lösa hithörande sysselsättningsproblem inom ramen för en totalplanering för området och att det ingav betänkligheter att bryta ut ett speciellt projekt sådant som det i motionerna föreslagna.

Detta uttalande anser utskottet också vara giltigt i dag. Intressant i sammanhanget är dock, att för bara ett par veckor sedan avlog en majoritet av socialdemokrater och kommunister ett yrkande här i riksdagen, som skulle ha inneburit en totalplanering i Vindelälvsområdet. Det är förhoppningsfullt för oss som verkar för denna sak att hela socialutskottet nu står bakom uttalandet att sysselsättningsfrågorna bör lösas genom en totalplanering i Vindelälvsområdet.

Utskottet pekar på att frågorna om turistanläggningar och friluftsområden i Norrland handlägges av en utredning, som den 3 april 1970 fick tilläggsdirektiv om att utarbeta ett program för turism och friluftsliv inom Vindelälvsområdet. I de direktiven finns emellertid ingenting sagt om rehabilitering och konvalescentvård, vilket intar en framträdande plats i den nu aktuella motionens förslag. Man talar om rekreation och motion och lägger då särskild vikt vid det när det gäller äldre och handikappade personer. Utredningen har vid en sammankomst i Norrland meddelat att man snart kommer att lägga fram ett turist- och friluftsprogram för Vindelälvsområdet. Av rapporten att döma kommer det att i allt väsentligt beröra fjällregionen. I dag kan man väl säga att det var ett stort misstag av den socialdemokratiska majoriteten att avslå förslaget om utredning av hälsocenter i Vindeln i fjol. Om man biträtt detta, kunde förslaget i dag ha varit prövat av den turistutredning som man nu i utskottet är enig om skall behandla motionen.

Jag begärde ordet för att ställa en fråga till utskottets talesman. Några nya behov av tilläggsdirektiv antyds inte i utskottsuttalandet och har inte lämnats till utredningen. Av socialutskottets skrivning framgår det, enligt min mening, att det är tveksamt om utredningen kan uppta hela förslaget om ett hälsocentrum till seriös prövning. Utskottet säger nämligen: "Av det anförda framgår att den i motionen förordade anläggningen skulle få

en inriktning som i vissa avseenden har anknytning till de sakkunnigas uppdrag." Jag instämmer i att direktiven endast i vissa avseenden har anknytning till vårt förslag när det gäller motion och rekreation, däremot inte när det gäller rehabilitering och konvalescentvård. Jag vill alltså ställa frågan till socialutskottets talesman: Anser utskottet att denna turistutredning, som föreslås erhålla motionen för behandling och utredning, med hänsyn till sina direktiv har möjligheter att seriöst pröva *hela* förslaget om ett hälsocentrum i Vindeln?

Herr NYGREN (s):

Herr talman! Jag vill understryka att den motion vi här diskuterar är ett av många desperata försök att i någon mån hitta ersättningssysselsättning för de 700 – 1 000 jobb under 1970-talet som gick förlorade när man beslöt att inte bygga ut Vindelälven. Den problematik vi på detta sätt försöker komma till rätta med är sannerligen besvärlig.

När man en gång i tiden resonerade om älvens utbyggande sade vi, som menade att det inte fanns annan sysselsättning, att det skulle bli hart när omöjligt att hitta någon ersättning. Och det har visat sig att det är mycket svårt att finna arbetstillfällen att sätta in i Vindelådalen.

Vi har här arbetat fram ett förslag om ett hälsocentrum i Vindeln, framför allt kanske för att försöka finna en lämplig sysselsättning för dem som bor i Vindelns kommun och där omkring. Det är ett projekt enligt vilket Vindeln skulle fylla den dubbla uppgiften att vara ett centrum för rekreation och att vara ett centrum för hälsoupbyggande.

När Jan-Ivan Nilsson i Tvärålund här gör försök att dra en klar parallell med det ganska orealistiska projekt som i fjol diskuterades i den gamla riksdagen, nämligen förslaget om en kurortsanstalt i Vindeln, vill jag som huvudmotionär den här gången protestera.

Det förslag som här föreligger kan naturligtvis förorsaka gränsdragningsproblem. Hälsosidan kan man givetvis säga är en uppgift för landstingen att klara. Den sida som hör till turism och rekreation är en sak som kan klaras genom statliga satsningar.

Jag anser att utskottet behandlat motionen välvilligt. Utskottet föreslår att motionen skall överlämnas till den s. k. Arne Petterssonska utredningen, som ju har till uppgift att försöka finna olika objekt lämpliga att lokalisera till Vindelådalen. Jag tror att utskottet därvid har gått på en realistisk linje. Utredningens befogenheter sträcker sig nog så långt, att den kan gå utanför den snäva begränsningen till rekreation och motion och således även ta upp förslaget om ett hälsocentrum.

Jag har, herr talman, inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, vilken jag har tolkat som mycket positiv för motionen.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Herr Nygren har tolkat utskottets betänkande alldeles riktigt: vi ser positivt på denna fråga. Jag vill gärna understryka att de ansträngningar som gjorts i Västerbottens län för att skapa sysselsättning i stället för den man gick miste om på grund av beslutet att icke utbygga Vindelälven är värda all respekt. Med de utgångspunkterna har utskottet handlagt denna fråga.

När vi funderade på vad man skulle kunna tänka sig att göra åt motionen ansåg vi att det var riktigt att överlämna den till den utredning som sysslar inte minst med sysselsättningsobjekt för Norrland på turistsidan.

Jag fick en direkt fråga av Jan-Ivan Nilsson huruvida jag ansåg att utskottets skrivning innebar, att den sittande utredningen seriöst skulle kunna ta upp motionen till behandling. Såvitt jag kan finna har utredningen alla möjligheter att göra det, eftersom den bl. a. skall syssla just med sådana ting som hör turismen till.

Det är klart att frågan om ett hälsocentrum går litet utanför den ramen. Herr Nygren har redan framfört vissa funderingar om exempelvis landstingets möjligheter att ge anslag. Vilken bedömning utredningen kommer att göra på det området vill jag inte stå här och ge några utfästelser om. Det är utredningen själv som skall ta ställning i det fallet. Men såvitt jag kan förstå har utredningen alla möjligheter att göra en seriös bedömning av denna fråga.

Herr Nilsson i Tvärålund försökte politisera frågan litet grand. Han sade att det var ett misstag av socialdemokraterna att de förra året inte röstade för motionen. Den utredning som herr Arne Pettersson är ordförande i skall snart lägga fram sitt första betänkande. Men det kommer att följas av flera. Jag är inte säker på att utredningen, om den förra året hade fått detta uppdrag, nu skulle ha varit färdig med det arbetet. Säkerligen hade så inte varit fallet. Detta är onekligen ett projekt som det gäller att fundera mycket på innan man definitivt bestämmer sig. Därför vill jag bestämt avvisa denna politisering av frågan. Jag skulle som en motreplik kunna säga, att nog finns det i dag annat för herr Jan-Ivan Nilsson att tänka på när det gäller sysselsättningen i Norrland. Försitt inte de möjligheter som nu föreligger att göra insatser för Norrlands näringsliv och dess möjligheter att expandera! Det är herr Jan-Ivan Nilsson som har bollen i en annan aktuell riksdagsfråga. Socialdemokraterna har inte svikit, därför att de såg realistiskt på den motion som förelåg förra året.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr NILSSON i Tvärålund (c):

Herr talman! Jag begärde ordet närmast därför att jag hoppades att socialutskottets talesman skulle tolka ut någonting mera positivt ur utskottets skrivning än vad som framgår av ordalydelsen i utlåtandet. Jag tycker mig kunna konstatera att så har blivit fallet. Jag är mycket tacksam härför, eftersom jag bor i Vindelns kommun och har kännedom om problemen och förutsättningarna just i Vindelådalens.

Herr Karlsson i Huskvarna säger att den Petterssonska utredningen har möjligheter att behandla frågor som rör turismen och allt vad som därtill hör. Ett hälsocentrum berör också andra frågor, men dem vill herr Karlsson inte uttala sig om. Jag vill ändå tolka herr Karlssons inlägg här så att han och utskottet avser att den äberopade utredningen skall ta de grepp som behövs även beträffande hälsofrågorna i detta projekt. Där kommer landstinget in, måhända riksförsäkringsverket och kanske också andra organ.

Vad jag ville ha framtonat här är att denna fråga inte lastas av i en utredning, som inte har möjligheter eller ges möjligheter genom riksdags-

beslutet att behandla frågan seriöst. Jag förstår herr Karlsson så att man inom socialutskottet menar att man verkligen skall gripa sig an med denna fråga på ett allvarligt och seriöst sätt.

Jag vidhåller att det var beklagligt att riksdagen i fjol inte fattade ett positivt beslut i denna fråga. Utskottet skriver självt: "Vid förra årets riksdag avlogs två motioner, i vilka framställdes ett yrkande som är likartat med det nu behandlade." Så var också förhållandet. När det gäller utformning och omfattning av denna verksamhet är det inte möjligt att här i riksdagen uttala någonting bestämt, utan det måste en utredning komma fram till.

Det är alldeles riktigt att det finns väldigt mycket mer att göra för Norrland. Men man kan inte låta *en* god sak förspillas på grund av att den inte räcker till för allt. Detta är inte någon liten sak för Vindelådalen, som enligt min mening samhället – i detta fall närmast regeringen, eftersom regeringen är den som administrerar vårt samhälle – har ansvaret för.

Det finns mycket annat att göra i Norrland. Det är ett riktigt påpekande. Vi hade många förslag härom för ett par veckor sedan, bl. a. när det gällde Vindelådalen, då en reservation nedröstades med knapp majoritet, som skulle ha inneburit den totalplanering som änyo åberopas i detta utskottsbetänkande. Det är, som jag tidigare sade, uppmuntrande att återkomma för dem som vill fortsätta att arbeta både för Vindelådalen och för Norrland.

Naturligtvis tror jag inte att den Petterssonska utredningen hade haft ett färdigt förslag i dag om ett hälsocentrum i Vindeln, men nog hade det varit kolossalt uppmuntrande och upplivande för Vindelådalens befolkning om riksdagen redan i fjol hade beslutat om den utredning som jag hoppas blir riksdagens beslut i dag.

Att årets motion är bättre än fjolårets är jag den förste att skriva under på. Det har inte hindrat, tycker jag, utredningen från att pröva samma idé som framfördes i såväl fjolårets som årets motion. Vi skall dock inte fortsätta att gräla om detta. Vad jag åsyftade med mitt inlägg har jag uppnått. Därmed tycker jag att allt är bra tills vidare.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Herr Nilsson i Tvärålund säger att det hade varit uppmuntrande för befolkningen i Vindelådalen, om riksdagen redan i fjol hade gjort detta ställningstagande. Ja, Jan-Ivan Nilsson, men det finns också de som tycker att det skulle ha varit minst lika uppmuntrande om man hade byggt ut Vindelälven – det hade skapat mera sysselsättning än vad detta hälsocentrum någonsin kommer att göra.

Vidare säger herr Nilsson att det är regeringen som är ansvarig. Då åberopar jag återigen det ärende som ligger på riksdagens bord, där regeringen föreslår utbyggnad av en viss del av vattenkraften i Norrland. Bland annat det parti som herr Nilsson är talesman för vägrar tydligen att gå med på det. Jag menar att man inte kan i den ena frågan anklaga regeringen för att den inte gör tillräckligt, för att sedan i en annan fråga gå emot regeringsförslaget. Det måste finnas någon konsekvens i uppträdandet också på oppositionssidan.

Tisdagen den
18 maj 1971

*Viss begränsning
av den frivilliga
kommunala
socialhjälpen*

Sedan bara ett ord om hälsocenter. För att det inte skall framstå för eftervärlden som om utskottet har utlovat någonting bör jag kanske poängtera att det givetvis är svårigheter förknippade med att anlägga ett hälsocentrum i Vindeln därför att det blir svårt att få läkare och annan personal dit. Den frågan får naturligtvis utredningen bedöma; jag har bara velat poängtera att det inte är så enkelt att man bara gör en ritning till en byggnad och tror att allting sedan skall vara klart. Det fordras också att det bedrivs någon verksamhet i byggnaderna, och därvidlag kan det uppstå svårigheter att få dit läkare och annan personal.

Jag vill självfallet inte avskräcka någon, utan jag vill bara göra den betoningen för att ingen skall tro att det bara är att trycka på en knapp för att få det hela att fungera.

Herr NILSSON i Tvärålund (c):

Herr talman! Allra först vill jag säga i mitt genmäle att varken Umeå universitet eller jag delar herr Karlssons uppfattning vad gäller möjligheterna att få läkare och annan kvalificerad personal – även mycket kvalificerade läkare och annan mycket kvalificerad personal – till ett hälsocentrum i Vindeln. Universitetet i Umeå har dessutom uttalat att ett hälsocenter i Vindeln skulle ha utomordentligt stor betydelse för forskningen på den förebyggande hälsovårdens område, en forskning som är underutvecklad i vårt land. Jag tror att vi inte har kompetens att här i riksdagen i dag uttala oss om att kvalificerad sjukvårdspersonal är svåranskaffad till Vindeln.

Jag tycker liksom herr Karlsson i Huskvarna att det hade varit bättre att bygga ut Vindelälven – vi tillhör tydligen samma meningsgrupp i det avseendet. Men riksdagen fick inte pröva den möjligheten. Nu har vi att ta ställning till en sak i taget, och i kväll gäller frågan en utredning om hälsocentrum i Vindeln. Jag hoppas att detta förslag av socialutskottet har sin rot i den känsla av ansvar som 1967 års riksdagsuttalande bör medföra när det gäller den kompensation för mistade sysselsättnings-tillfällen som ett bevarande av Vindelälven skulle innebära.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4 Föredrogs socialutskottets betänkande nr 23 i anledning av motion om viss statistik inom socialvården.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 5 Viss begränsning av den frivilliga kommunala socialhjälpen

Föredrogs socialutskottets betänkande nr 24 i anledning av motion om viss begränsning av den frivilliga kommunala socialhjälpen.

I motionen 1971:793 av herr Akerlind hade yrkats, att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställde om förslag till sådan lagstiftning att frivillig

kommunal socialhjälp exklusive hjälp till täckande av bostadskostnader inte skulle få utgå med ett högre belopp per person och år än vad en ensamstående pensionär fick i form av folkpension.

Utskottet hemställde att motionen 1971:793 inte föranledde någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar Åkerlind och Nisser (båda m), som ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanternas angiven lydelse.

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! De under senare år ökande socialhjälpkostnaderna är en källa till stor oro inom många kommuner. Det kan vara olika anledningar till att allt fler söker socialhjälp, men det är viktigt att genom en förbättrad statistik och specialundersökningar söka få bättre vetskap om vilka de grundläggande orsakerna är till att efter så långt socialdemokratiskt maktinnehav i landet så många tvingas söka socialhjälp.

Denna fråga behandlas i föregående utskottsbetänkande om viss statistik inom socialvården, utskottets betänkande nr 23. Men samtidigt som undersökningar görs om orsakerna finns det all anledning att försöka begränsa kostnaderna. I motionen 793 har lämnats ett uppslag till en sådan begränsning, nämligen att den frivilliga socialhjälpen inte skulle få utgå med högre belopp per person och år än en ensamstående pensionär får i folkpension.

Nu skall erkännas att motionsyrkandet inte borde ha begränsats till den frivilliga socialhjälpen utan det borde kanske ha utsträckts till socialhjälpen i sin helhet, främst med anledning av svårigheterna att klart avgränsa den frivilliga socialhjälpen från den obligatoriska – en begränsning till den frivilliga hjälpen kanske ger alltför höga belopp i vissa fall.

I socialdepartementets betänkande "Socialhjälpen i län och kommuner 1967" finns en rad argument för att någon form av begränsning av socialhjälpen bör komma till stånd. Där redovisas att mätt i 1967 års penningvärde ökade socialhjälpkostnaderna från 132 miljoner kronor år 1917 till drygt 209 miljoner kronor år 1967 – observera att det var i samma penningvärde. Denna ökning skedde trots att socialförsäkrings-systemet nu är mycket väl utbyggt jämfört med vad det var för 50 år sedan. Socialhjälpkostnaderna har dessutom ökat mycket kraftigt åren efter 1967. Kostnadsökningen från år 1967 till år 1968 var drygt 20 procent.

Det finns de som menar att de belopp som ges ut av kommunerna i de flesta fall är små och att de endast i undantagsfall kan uppgå till det belopp som utgår i folkpension. Så är det väl också i de flesta fall. Men de uppgifter som finns i 1967 års socialhjälpundersökning visar också på en annan sida. Folkpensionen till ensamstående utgår med 90 procent av basbeloppet. 90 procent av basbeloppet var 4 950 kronor från januari till mars 1967 och från april till årets slut 5 130 kronor. Årsgenomsnittet låg alltså det året på 5 085 kronor.

I den här undersökningen anförs att ungefär 5 procent av samtliga

Tisdagen den
18 maj 1971

*Viss begränsning
av den frivilliga
kommunala
socialhjälpen*

hjälpfall år 1967 fick 5 000 kronor eller mer. Dessa 5 procent skulle alltså ha fått ungefär vad en ensamstående folkpensionär fick i folkpension, eller mer. Det låter inte som om 5 procent vore så mycket, men när det samtidigt redovisas att endast 13 procent av socialhjälpstagarna fick socialhjälp under hela året innebär de siffrorna sammanställda att ca 40 procent av socialhjälpstagarna fått summor som uppgått till eller överstigit vad den ensamstående pensionären fått i folkpension.

I en av de i undersökningen redovisade kommunerna hade socialhjälpstagarna i genomsnitt fått ut 6 258 kronor, vilket alltså var drygt 1 000 kronor över folkpensionen till ensamstående per år. Trots det konstateras i undersökningen att det statistiska underlaget inte gör det möjligt att slå fast i vilken utsträckning samma personer berörs av olika socialvårdsfunktioner. En exakt statistik skulle troligen visa att enstaka personer fått ganska stora belopp.

I 1968 års socialhjälpundersökning redovisas 4 722 undersökta fall under maj månad 1968. Av dessa hade inte mindre än ett 40-tal fått ut mer än 1 600 kronor under maj månad 1968. Per år skulle det, med samma summor per månad, bli minst 19 000 kronor. Av dessa människor var flera ensamstående utan barn och av de redovisade fallen hade ca en fjärdedel fått summor som klart översteg ensamståendes folkpension. Förvirringen när det gäller normer för vilka belopp som skall ges i socialhjälp tycks vara stor. I 1967 års socialhjälpundersökning redovisas efter vilka normer kommunerna betalar ut socialhjälp. Vissa kommuner använder den interkommunala ersättningstaxan, andra folkpensionsnivån, andra åter existensminimum eller, för barn, bidragsförskottsbelopp, och vissa kommuner har inga som helst riktlinjer.

Det finns många som talar om alla dem som behöver hjälp, och visst finns också sådana som verkligen är behövande. Men vi måste också tänka på alla dem som i smuts och svett skall slita ihop alla de skattepengar som behövs. Försöker vi inte begränsa utgifterna, kan samhällsekonomin bli så undergrävd och skatterna så höga att vi behöver sociallön allesammans.

Motionens syfte är att till stånd en begränsning av det högsta belopp per år som skall få betalas ut i det enskilda fallet. Det är troligt att en sådan begränsning kan göras även med annan utformning än den som skisserats i motionen. Men med den kostnadsutveckling som nu sker på det sociala området är det viktigt att frågan tas upp.

Nu menar utskottsmajoriteten att en begränsning skulle binda kommunernas handlande och att motionen därför bör avslås. Om detta resonemang alltid fördes när det gällde skyldigheter för kommunerna skulle jag ha större förståelse för det. Då vore det konsekvent. Men när det gäller att lägga på kommunerna skyldigheter som kostar mer skattepengar, då har jag inte hört det argumentet.

Emellertid har socialutredningen till uppgift att allsidigt och förutsättningslöst pröva den framtida socialvårdens målsättning och organisation och att utforma regler för den. I gårdagens interpellationsdebatt i dessa frågor erinrade också socialministern om socialutredningens uppdrag att göra en översyn av den kommunala socialvårdens framtida utformning. Det uppdraget innefattar även socialhjälpen, och det tillhör utredningens uppgifter att pröva den viktiga frågan hur denna hjälp skall utformas för

att på bästa sätt fylla sin uppgift inom en framtida socialvård.

Vi reserverar oss anser att detta är skäl för att motionen nu inte föranleder någon åtgärd. Vi förutsätter nämligen att frågor om olika vägar att begränsa kostnaderna måste tas upp av utredningen. Det är när det gäller motiveringen för att inte motionen skall föranleda någon åtgärd som vi skiljer oss från utskottsmajoriteten.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Jag vill säga till herr Åkerlind att så litet skiljer det ändå inte på utskottsmajoritetens och herr Åkerlinds syn på socialhjälp. Det är ett svalg befäst mellan hur vi betraktar socialhjälp och hur herr Åkerlind gör det. Men herr Åkerlind har ändrat sin attityd en hel del från januari månad, då han skrev motionen.

För att det till eftervärlden skall stå fast vad motionen innehåller skall jag be att få läsa ett valt stycke ur den – jag ber om ursäkt, stenografer, att jag gör det, men det skall inte bli så långt. Herr Åkerlind skriver i motionen:

”Skattetrycket i vårt land blir för varje år allt svårare. Samtidigt finns det många eftersatta områden där större ekonomiska resurser skulle behövas. Därför måste allvarliga försök göras att begränsa kostnaderna på de områden där möjligheter finns att göra detta. Ett sådant område är den kommunala socialhjälp. I många kommuner har den frivilliga socialhjälp givits mycket generöst, vilket har resulterat i att de kommunala kostnaderna för verksamheten rakat i höjden på ett oroväckande sätt. En generös bidragsgivning är inte heller till särskilt stor hjälp för dem som verkligen är i nöd och behöver hjälp att komma till rätta med tillfälliga problem. De drar sig för att utnyttja möjligheterna. Tyvärr utnyttjas dessa alltför ofta i stället av samvetslösa som försöker att i alla lägen utnyttja ’samhällets’ generositet till bristningsgräns. Även om det inte sker i flertalet fall så är det ändå tillräckligt många fall för att allmänheten skall bli upprörd över användningen av skattemedel.”

Där har alltså herr Åkerlind inför all framtid visat hur mörkblå han i själva verket är i sin syn på socialhjälp. Vi vill från utskottsmajoritetens sida säga ifrån att också vi inser att man skall se till att skattemedel inte bara används till socialhjälp. Det är ju inte fråga om detta. Naturligtvis skall man också noggrant pröva sådana saker. Själva grundsynen att människor som behöver hjälp skall ha hjälp är utskottsmajoriteten helt enig om, och det är beklagligt att herr Åkerlind inte har kunnat följa med när det gäller de förslagen. Men jag förstår att herr Åkerlind har lyssnat alltför mycket på sin partiledare när denne talat om de 30 miljarderna som går till socialvården i vårt land. Han har givetvis varit alltför mycket bunden vid det uttalande som moderatledaren gjorde, och så har det blivit på det här sättet. Men i själva verket är det ju bara en försvinnande liten del av de pengar som går till sociala ändamål som används till socialhjälp.

Socialminister Aspling omtalade i måndags att enligt en statistik från 1969 hade 4,9 procent av befolkningen socialhjälp längre eller kortare tid. Ofta gällde det kort tid – märk det, herr Åkerlind!

Nr 90

Tisdagen den
18 maj 1971

*Viss begränsning
av den frivilliga
kommunala
socialhjälp*

Det är följaktligen inte på det sättet att det är understödstagare som står och väntar på att få pengar av socialvårdsbyråerna, utan i de allra flesta fall rör det sig om människor som verkligen har det besvärligt, och samhället måste se till att de får den hjälp och den trygghet som de kan behöva.

Jag hälsar naturligtvis med tillfredsställelse att herr Åkerlind i maj månad är betydligt mjukare i sin formulering när han gör sin reservation än han var när han skrev motionen i januari. Så mycket har i alla fall skett när det gäller uppfostringen av herr Åkerlind under de månader som förflutit sedan riksdagen började.

Herr talman! Det här kan egentligen räcka för att slå fast att de människor som behöver hjälp av socialvården skall ha hjälp, och utskottsmajoriteten vill klart säga ifrån att det inte får tubbas i det avseendet. Sedan får jag kanske säga till herr Åkerlind att det ändå är kommunerna det gäller. Det är de som skall betala ut bidragen och hjälpen, och då måste ändå kommunerna ha rätt att forma sin egen bidragsgivning efter de beslut som de finner lämpliga att fatta. Att man över kommunalmännens huvuden skall vara med om att fatta beslut tycker jag inte är rimligt. Har man en kommunal självstyrelse, lät då i all rimlighets namn också kommunerna bruka den och använda sig av de möjligheter de har.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr ÅKERLIND (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag är naturligtvis tacksam för den uppfostran jag kan få av ordföranden i socialutskottet herr Karlsson i Huskvarna, till den verkan det hava kan. Men efter att ha hört herr Karlsson vet jag inte om jag egentligen behöver någon sådan uppfostran. Herr Karlsson säger nämligen att socialhjälpen skall vi ge till dem som verkligen behöver den och att de som verkligen behöver hjälp också skall ha hjälp. Ja, därom finns inga delade meningar oss emellan. De som verkligen behöver skall ha hjälp, men vad jag är ute efter här är att man skall försöka begränsa överdrifterna.

Därefter säger herr Karlsson att man inte skall fatta beslut över huvudet på kommunerna. Nej, om herr Karlsson liksom övriga socialdemokrater och företrädare för utskottsmajoriteten alltid resonerade på det sättet, skulle jag vara tacksam. Om ni alltid tidigare hade resonerat konsekvent på det sättet i alla frågor, där man pålagt kommunerna kostnad efter kostnad och sagt att kommunerna måste klara dem men har överlämnat åt kommunerna att skaffa pengar, skulle jag ha haft full förståelse för det resonemanget. Det är egendomligt att man när det gäller att lägga på nya kostnader inte är rädd för att fatta beslut över kommunernas huvud men att man när det gäller att försöka begränsa kostnaderna genast är upprörd över att det skall fattas beslut över huvudet på kommunerna.

Vidare gick herr Karlsson inte alls in på vad som här är huvudfrågan, nämligen att socialutredningen skall titta på dessa spörsmål. Det är det som är skälet till att det inte finns anledning att yrka bifall till motionen. Vi förutsätter att socialutredningen måste komma in på dessa frågor i sitt arbete.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Då herr Åkerlind talar om att vi har lagt på kommunerna stora kostnader, vill jag säga till herr Åkerlind att han måste skilja detta från vad jag sade att det här gällde, nämligen kommunernas lagliga rätt att själva besluta om de uppgifter som ankommer på en kommun. Det är självklart att kommunerna själva, utan några pekpinnar från herr Åkerlind, skall klara dessa uppgifter.

Det är riktigt att riksdagen beslutat om reformer på bl. a. skolans område, som kostar pengar för kommunerna. Men herr Åkerlind glömmmer å andra sidan att kommunerna får stora belopp från staten i skatteutjämningsbidrag, bortåt 2 miljarder kronor, vilket är en utomordentligt god kompensation och ibland en stor överkompensation till kommunerna. Börjar man föra debatten på det planet, finns det säkerligen också möjlighet att bevisa att staten där har gjort stora insatser för kommunerna.

Vidare tycker jag att det är egendomligt att herr Åkerlind när det gäller kommunalmännen betygsätter de egna partivännerna ute i kommunerna, som inte är riksdagsmän, på ett sätt som innebär att de inte skulle duga att fatta beslut om hur den kommunala socialhjälpen skall utformas, utan att man måste göra det i riksdagen.

Herr Åkerlind talar i sin motion om överdrifter och menade att man betalade ut alldeles för mycket i socialhjälp. Jag medger att det självklart finns fall, där överdrifter eller övertramp har förekommit, men om herr Åkerlind tittar på alla de människor som har socialhjälp skall han finna, att det sannerligen inte är många som får ut mera än de har rätt till. Om övertramp förekommer, skall de beivras, och det ankommer på de kommunala tjänstemännen och förtroendemännen att pröva de frågorna. Men jag vill kraftigt säga ifrån att de människor som är berättigade till hjälp – och herr Åkerlind vill nagga också deras bidrag i kanten – skall ha rätt att få allt det stöd de behöver av samhället. Man får inte genom motioner av detta slag villa bort begreppen och säga att många får bidrag som de egentligen inte skulle vara berättigade till.

Herr ÅKERLIND (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag har litet svårt att förstå herr Karlssons i Huskvarna och utskottsmajoritetens rädsla för att den här frågan skall tas upp av socialutredningen. Jag finner det helt naturligt att utredningen tar upp den här saken, och det måste väl vara uttryck för rädsla när man så våldsamt går till angrepp mot argumentet att frågan skall behandlas av socialutredningen. Vilka vägar utredningen sedan kommer att gå för att eventuellt få fram ett resultat – så som här har skisserats eller på annat sätt – blir ju utredningens sak. Men man behöver väl inte vara rädd för att frågan behandlas i en utredning?

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Nej, vi är inte rädda för det. Men, herr Åkerlind, den utredningen tillsattes långt innan motionen skrevs, och den har i uppdrag att utreda just de frågor som herr Åkerlind i sin reservation nu vill hänvisa till utredningen.

Herr CARLSHAMRE (m):

Herr talman! Det är sällan ens fel när två träter. Ofta har de fel bägge två. Det gäller just nu herrar Åkerlind och Karlsson i Huskvarna.

Herr Karlsson i Huskvarna har fel, när han återfaller på det numera nästan auktoriserade felaktiga referatet av vad herr Gösta Bohman skulle ha sagt i TV för någon tid sedan och drar långtgående slutsatser utifrån detta. Herr Åkerlind har enligt min mening fel, när han anvisar en tänkbar väg att komma till rätta med problemet med de alltför snabbt växande utgifterna för socialhjälp.

Herr Åkerlind och jag är helt överens – och jag tror nästan att herr Karlsson i Huskvarna är överens med oss – om att dessa utgifter växer alltför snabbt. Det gör de av två skäl: dels därför att de börjar bli mycket betungande för många kommuner, dels därför att, som det har sagts flera gånger förr, denna hjälpform – den kontanta, behovsprövade socialhjälp – är en primitiv hjälpform, som inte bör vara mer än ett nödfallskomplement till bättre välfärdsåtgärder i samhället.

Det finns ingen anledning att upprepa en lång debatt som socialminister Aspling, herr Evert Svensson i Kungälv och jag hade här i kammaren i går inför en publik av cirka tre ledamöter och ett tiotal personer på läktaren. Den finns i protokollet. Men jag tror att vi rätt allmänt är överens om att det är oroande, när kommunernas utgifter för kontant, behovsprövad socialhjälp växer med en takt av 50 procent per år, som den faktiskt gör just nu i väldigt många kommuner. Det är kommunalekonomiskt oroande, och det är socialpolitiskt oroande, därför att det är ett tecken på att någonting har gått allvarligt snett i vårt välfärdspolitiska system i övrigt. Den debatten hade vi i går och vi har haft den tidigare, så jag tänker, som sagt, inte upprepa den i dag. Jag vill bara säga att enligt min mening kommer vi icke till rätta med problemet på den väg herr Åkerlind har anvisat i sin motion och också reserverat sig för.

Jag skall nöja mig med att anföra två motiv till att jag personligen kommer att rösta med utskottsmajoriteten om en stund. Det ena är det som herr Karlsson i Huskvarna redan har nämnt. Här är det fråga om en kommunal självbestämmanderätt. Det handlar om socialhjälp enligt socialhjälpslagens 13 §, den frivilliga socialhjälp. Den bör vara frivillig även i fortsättningen i den mening som den hitills varit det. Den är kringgärdad med lagbestämmelser även den. Den är behovsprövad och den är förenad med principiell återbetalningsskyldighet enligt lag, men vad gäller beloppens storlek och skälen till att utge den är den frivillig, alltså ankommande på kommunernas egen prövning. Enligt min mening bör den fortsätta att vara det.

Vad sedan gäller att knyta beloppens storlek till folkpensionsbeloppet tror jag inte heller det är en framkomlig väg. Det är faktiskt så i dag att inte ens de mest generösa normer som någonstans tillämpas för socialhjälp når upp till folkpensionens nivå. Det högsta belopp jag känner till är i Stockholm, där socialhjälp kan uppgå till 90 procent av basbeloppet för ensamstående person, medan folkpensionen i dag uppgår till 90 plus 6 procent inklusive pensionstillskottet. Därjämte finns det enstaka fall, framför allt större barnfamiljer, där man kan komma att

överskrida folkpensionsbeloppet. Det hänger samman med att barntillägget i socialhjälpformerna är högre än i folkpensioneringen, enligt min mening med god motivering. Stora familjer och framför allt familjer där någon medlem har förvärvsarbete och som kan komma i åtnjutande av vissa särskilda tillägg i socialhjälpn på en del orter kan komma att – som regel tillfälligtvis – överskrida folkpensionsbeloppet. Fortfarande enligt min mening är detta väl motiverat.

Folkpensionen är tänkt som och fungerar för närvarande som en sorts existensminimum för icke längre aktiva personer. Jag har lätt att föreställa mig att människor i arbetsför ålder och måhända i arbete och med växande barn kan behöva ett något mera generöst tillmätt existensminimum än den inte längre i arbetslivet aktive pensionären.

Jag kan alltså, herr talman, inte dela min vän herr Åkerlinds uppfattning om rätta sättet att komma till rätta med problemet med de oroande snabbt växande socialhjälpkostnaderna, men vi är överens om att det är ett allvarligt problem.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Nu har vi hört herr Carlshamre som domare mellan oss båda, och jag vill säga att även domaren har fel när han försöker att rättfärdiggöra sin partiledares uttalande om socialvårdskostnaderna. Men det är inte det diskussionen gäller, och därför skall jag inte fortsätta den debatten.

Med anledning av vad herr Carlshamre sagt, vilket egentligen är en mördande kritik mot partivännen Åkerlind för hans uppträdande här i kammaren och i utskottet, skulle jag däremot vilja säga att det var synd att herr Carlshamre inte satt på sin plats i utskottet. Då hade kanske hela denna debatt varit överflödig, ty då är det tänkbart att han hade fått herr Åkerlind att ta reson.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservationen av herrar Åkerlind och Nisser, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Åkerlind begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 24 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservationen av herrar Åkerlind och Nisser.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Åkerlind begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Pedagogisk utbildning och forskning

§ 6 Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 12 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om pedagogisk utbildning och forskning m. m. jämte motioner.

*Punkten 1***Pedagogisk utbildning och forskning**

Kungl. Maj:t hade i propositionen 1971:38 föreslagit riksdagen att

1. godkänna vad i statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 26 februari 1971 förordats beträffande riktlinjer för bedrivandet av pedagogisk utbildning och forskning,

2. bemyndiga Kungl. Maj:t att inrätta en professur i pedagogik vid universitetet i Stockholm den 1 juli 1971.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen 1971:38 behandlas frågor om samordning av verksamheten vid pedagogiska institutioner vid lärarhögskolor och universitet m. m. De pedagogiska institutionerna i Uppsala, Lund/Malmö, Göteborg, Stockholm, Umeå och Linköping bör enligt propositionen fr. o. m. den 1 juli 1971 samverka inom ramen för särskilda institutionsgrupper för pedagogik.

En särskild nämnd med uppgift att vara rådgivande organ inom skolöverstyrelsen kommer att bereda ärenden om pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete, däri inbegripet utvärdering av arbetet i skolan. Avsikten är att skolöverstyrelsen i vissa fall skall kunna delegera beslutanderätten i dessa ärenden till nämnden. I nämnden avses ingå bl. a. företrädare för allmänna samhällsintressen, för skolans huvudmän, personal och elever samt för beteendevetenskaplig forskning.

Med utgångspunkt i att statligt finansierad uppdragsforskning rörande utbildningsfrågor i regel skall bedrivas i anslutning till institutioner vid universitet och lärarhögskolor avses forskare som avlönas med medel från bl. a. anslagen till pedagogiskt utvecklingsarbete bli skyldiga att meddela undervisning och att förrätta examination inom forskarutbildning samt att handleda studerande som deltar i sådan utbildning.

Förslag läggs fram om en särskild ämnesmetodisk forskarutbildning som avses ge behörighet till lektorstjänst i gymnasieskolan. Försöksverksamhet med central dokumentation inom ämnesområdet pedagogik kommer att inledas vid statens psykologisk-pedagogiska bibliotek med början den 1 juli 1971.

En professur i pedagogik med Torsten Husén som förste innehavare föreslås inrättad vid universitetet i Stockholm den 1 juli 1971. En biträdande professur i pedagogik avses bli inrättad vid lärarhögskolan i Malmö vid samma tidpunkt.”

I detta sammanhang hade behandlats

dels motionen 1971:70 av fru Jonäng m. fl., vari hemställdes att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag angående de icke-behöriga lärarnas situation på i motionen anförda grunder,

dels motionen 1971:486 av herr Bohman m. fl., i vad avsåg hemställan att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t dels anhålla att en parlamentarisk kommission tillsattes med uppdrag att i enlighet med de riktlinjer som angivits i motionen snarast framlägga en redovisning av de faktiska förhållandena rörande skolans undervisningsresultat, dels som sin mening ge till känna att den kontinuerliga utvärderingen av skolans verksamhet i första hand borde handhas av forskare och forskningsinstitutioner fristående från de centrala undervisningsmyndigheterna,

dels motionen 1971:493 av herr Richardson m. fl.,

dels motionen 1971:862 av herrar Johansson i Skärstad och Mattsson i Lane-Herrestad, såvitt nu var i fråga,

dels motionen 1971:1263 av fröken Ljungberg och herr Tobé,

dels motionen 1971:1264 av herr Mattsson i Lane-Herrestad m. fl., vari hemställdes att riksdagen skulle vid sin behandling av Kungl. Maj:ts proposition 1971:38 uttala 1. nödvändigheten av att beteendevetenskapliga studier gavs vidgat utrymme i lärarutbildningen på i motionen angivna grunder samt 2. att i skolöverstyrelsens nämnd för pedagogiskt utvecklingsarbete och försöksverksamhet jämväl skulle ingå företrädare för föräldrarna,

dels motionen 1971:1265 av herr Nordstrandh m. fl., vari hemställdes att riksdagen skulle med avslag på proposition 1971:38, i vad avsåg frågan om vetenskaplig utbildning i ämnesmetodik, hos Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning och förslag i frågan med beaktande av kravet på grundliga studier i såväl undervisningsämnet som pedagogik och metodik,

dels motionen 1971:1266 av herr Nordstrandh m. fl., vari hemställdes att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t a) som sin mening ge till känna vad som i motionen anförts angående beslutsrätten för skolverkets nämnd för pedagogiskt utvecklingsarbete och försöksverksamhet; b) som sin mening ge till känna att denna nämnd till viss del borde ges parlamentarisk sammansättning; c) anhålla att en parlamentarisk kommission tillsattes med uppdrag att i enlighet med de riktlinjer som angivits i motionen snarast framlägga en redovisning av de faktiska förhållandena rörande skolans undervisningsresultat,

dels motionen 1971:1267 av herr Nordstrandh m. fl.,

dels motionen 1971:1268 av herr Richardson m. fl., vari hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla 1. att Kungl. Maj:t skulle utfärda riktlinjer för den föreslagna omorganisationen av skolöverstyrelsens nämnd för pedagogiskt utvecklingsarbete och försöksverksamhet i enlighet med i motionen anförda synpunkter, 2. att riksdagen – utöver den av Kungl. Maj:t föreslagna befatningen som biträdande professor vid lärarhögskolan i Malmö – beslutade inrätta dels en tjänst som professor i pedagogik vid universitetet i Göteborg, dels en för professorn Torsten Husén personlig professur i internationell pedagogik vid universitetet i Stockholm, båda tjänsterna fr. o. m. den 1 juli 1971, 3.

att riksdagen fattade principbeslut om inrättande av två tjänster som biträdande professor i pedagogik vid lärarhögskolorna i Uppsala resp. Umeå fr. o. m. den 1 juli 1972 samt 4. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalade, att ämnesstudierna i den forskarutbildning i ämnesmetodik som avsågs anordnas försöksvis gavs en betydligt starkare ställning än vad som föreslagits i pedagogikutredningens betänkande.

Utskottet hemställde

att riksdagen

1. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och i anledning av motionerna 1971:1264, 1971:1266 och 1971:1268, motionerna såvitt nu var i fråga, godkände i statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 26 februari 1971 förordade riktlinjer för nämnden för pedagogiskt utvecklingsarbete och försöksverksamhet,

2. skulle avslå motionen 1971:493 om former för utvärdering av skolreformerna,

3. skulle avslå motionen 1971:486 i vad den avsåg formen för kontinuerlig utvärdering av skolans verksamhet,

4. skulle avslå motionerna 1971:486 och 1971:1266 i vad de avsåg parlamentarisk kommission,

5. godkände vad i nämnda statsrådsprotokoll förordats beträffande riktlinjer för bedrivandet av pedagogisk utbildning och forskning,

6. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna 1971:1267 och 1971:1268, sistnämnda motion såvitt nu var i fråga, bemyndigade Kungl. Maj:t att inrätta en professur i pedagogik vid universitetet i Stockholm den 1 juli 1971,

7. skulle avslå motionen 1971:1263 om inrättande den 1 juli 1971 av en professur i pedagogik vid universitetet i Uppsala,

8. i anledning av motionen 1971:1268 bemyndigade Kungl. Maj:t att inrätta en professur i pedagogik vid universitetet i Göteborg den 1 juli 1972,

9. skulle avslå motionen 1971:1268 i vad den avsåg biträdande professorer,

10. skulle avslå motionen 1971:862 i vad den avsåg åtgärder för svagpresterande elever,

11. skulle avslå motionen 1971:1264 i vad den avsåg beteendevetenskapliga studier i lärarutbildningen,

12. i anledning av motionen 1971:70 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört rörande undersökning avseende icke behöriga lärare,

13. skulle avslå motionerna 1971:1265 och 1971:1268, sistnämnda motion i vad den avsåg ämnesmetodisk forskarutbildning.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande tillsättande av en *parlamentarisk kommission* av herrar Nordstrandh och Strindberg (båda m), som ansett att utskottet under 4 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna 1971:486 och 1971:1266, båda motionerna såvitt nu var i fråga, skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om

tillsättande av en parlamentarisk kommission med de uppgifter som angivits i motionerna,

2. beträffande *ämnesmetodisk forskarutbildning* av herrar Wikström (fp), Richardson (fp), Nordstrandh (m) och Johansson i Skärstad (c), fru Söder (c) samt herrar Fiskesjö (c) och Strindberg (m), som ansett att utskottet under 13 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna 1971:1265 och 1971:1268, sistnämnda motion såvitt nu var i fråga, som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anfört beträffande den ämnesmetodiska forskarutbildningens meritvärde.

Herr RICHARDSON (fp):

Herr talman! Åtskilliga av de propositioner som levererats från utbildningsdepartementet denna vår har blivit föremål för stor uppmärksamhet i den allmänna debatten – en uppmärksamhet som inte alltid varit direkt smickrande för departementet. Kritiken har i vissa fall varit hård och behandlingen i riksdagens utskott har därtill, naturligt nog, blivit omständlig och besvärlig. Detta gäller särskilt i de fall då utskottet fått ägna sig åt diverse exegetiska övningar.

Propositionen 38 om pedagogisk utbildning och forskning utgör därvidlag ett undantag. Utskottsbehandlingen har gått snabbt och smidigt och mynnat ut i ett så gott som enhälligt betänkande. Detta skulle därför kunna passera kammarbehandlingen relativt snabbt. När jag nu ändå vill ägna detta betänkande några ord gör jag det mot bakgrunden av det intresse som folkpartiet tidigare har visat en av de frågor som här berörs, nämligen utvärderingen av skolans verksamhet.

Folkpartiet har som sagt ägnat denna fråga alldeles speciell uppmärksamhet och tillmätt den mycket stor betydelse. Vi har i olika sammanhang under det senaste året krävt snabba och rejäla insatser för att åstadkomma en objektiv utvärdering av skolans verksamhet. Så skedde också under den allmänna motionstiden vid årets riksdag, och jag vill gärna tro att de krav som framfördes i motionen 493 inte varit utan betydelse för regeringens ställningstagande. Jag kan här fatta mig relativt kort och hänvisar till våra motioner, i vilka vi utförligt diskuterat utvärderingsfrågan.

Vi har vidare i olika sammanhang pekat på en genomgående brist i den reformmetodik som tillämpades vid besluten om de stora skolreformerna under 1960-talet. Det har, menar vi, rått bristande balans mellan de förberedelser som vidtagits inför besluten och de insatser som gjorts för att studera effekterna och snabbt korrigera bristerna. Man kan säkerligen finna många skilda kvantitativa mått på det omfattande utredningsarbete som föregått reformbesluten. Ett par uppgifter kan nämnas som upplysning.

De viktigaste av de statliga utredningarna – 1957 års skolberedning, 1960 års gymnasieutredning, 1962 års fackskoleutredning och 1963 års yrkesutbildningsberedning – har tillsammans levererat 23 tryckta betänkanden och 10 stenciler eller rapporter. Materialet uppgår till närmare 10 000 sidor. Antalet ledamöter, experter och övriga medarbetare i dessa fyra utredningar har varit omkring 550.

Angelägenheten av en allsidig och systematisk kartläggning av skolans resultat i förhållande till dess målsättning har dock blivit alltmera uppenbar och alltmera allmänt erkänd. Det kan däremot råda olika uppfattningar om vilken metod för utvärderingen som är den bästa. Vi har i vår januarimotion framhållit att starka skäl talar för att ett "särskilt forsknings- och utvecklingsinstitut inrättas i anslutning till ett universitet och måhända med viss anknytning till skolöverstyrelsen och universitetskanslersämbetet". En naturlig kontaktyta skulle därigenom kunna skapas mellan dessa ämbetsverk. En önskad samordning skulle också kunna utvecklas. Dessa fördelar måste dock, framhöll vi, vägas mot de administrativa olägenheter och de kostnader som inrättandet av ett särskilt organ eller institut skulle innebära. Vi stannade därför för en annan metod, nämligen att upprätta en självständig projektgrupp med uppgift att undersöka i vad mån de av riksdagen fattade besluten förverkligats. Till denna grupp, borde, menade vi, självfallet en referensgrupp bestående av parlamentariker knytas.

Utbildningsministern har nu i anslutning till frågan om den pedagogiska utbildningens och forskningens organisation tagit upp frågan om formerna för en effektivare och mera öppen utvärdering.

Vi har i vår följdmotion till denna proposition hälsat detta regeringens initiativ med tillfredsställelse och — under vissa förutsättningar — förklarat oss acceptera den form för utvärdering som föreslagits. Vi menar att i stort sett samma syfte kan nås med den konstruktion som föreslås i propositionen — en reorganisering och förstärkning av den pedagogiska nämnden inom skolöverstyrelsen — som med den projektgrupp med parlamentariskt inslag som vi föreslog i vår januarimotion, detta dock under uttrycklig förutsättning att reformen inte blir en pappersreform.

För att förslaget om en reorganisering av den pedagogiska nämnden inte skall bli blott och bart en skenreform utan av verklig betydelse och därmed fylla de syftemål som vi eftersträvat fordras åtminstone två saker: dels att nämnden har reella möjligheter att självständigt och med god insikt i den aktuella situationen på skolans område besluta om utvärderingsundersökningar, dels att tillräckliga resurser för att effektuera sådana beslut finns. En fullständigare redovisning av dessa synpunkter finns i vår motion.

Jag skall inte nu ta kammarens tid i anspråk för att redovisa dessa våra synpunkter. Jag skall dock nämna tre av de påpekanden eller villkor som vi framförde i vår motion. Vi framhöll att det parlamentariska inslaget i nämnden borde vara starkt. Vi menade att beslut om utvärderingsprojekt borde föregås av en allmän belysning av olika möjligheter att formulera problemområdet och avgränsa projektuppdragen, och vi menade också att även andra forskare och experter än de som ingår i nämnden borde beredas tillfälle att utveckla sina ståndpunkter. Slutligen framhöll vi det självklara i att projektgrupperna borde beredas full vetenskaplig frihet i val av metod och publicering av resultat.

Vissa av våra önskemål har beaktats av utskottet, och vi hoppas att de övriga kan tillgodoses i fortsättningen, en del av dem inom departementet och andra inom den pedagogiska nämnden och skolöverstyrelsen.

Den reorganisering av den pedagogiska nämnden inom skolöverstyrelsen som nu kommer att genomföras innebär självfallet inte, att de ansvariga myndigheterna på skolans område inte längre skall bevaka utvärderingsaspekten inom skolan. Detta framhålls också med rätta i propositionen. När nu de skolorganisatoriska frågorna för en rimligtvis relativt lång tid framöver lösts i sina huvuddrag, borde det finnas större möjligheter för länskolnämnderna med deras inspektörer och konsulenter att ägna sig åt det som från början var det centrala i den statliga folkskoleinspektionen, nämligen pedagogiska uppgifter innefattande inspektion, kontroll, information o. d. Det förefaller inte obefogat att återinföra den skyldighet att årligen avge berättelse om skolväsendets tillstånd och utveckling som avskaffades 1966.

Utskottet har som sagts i allt det väsentliga varit enigt. På en punkt föreligger dock en trepartireservation. Den gäller den försöksverksamhet med ämnesmetodisk forskarutbildning som föreslagits bli anordnad i vissa ämnen. Vi har inget emot att sådan försöksverksamhet anordnas – det är säkerligen värdefullt – men vi kan inte inse att det finns skäl att redan nu ställa i utsikt att sådan utbildning skall ge kompetens till lektorstjänst i gymnasieskolan i läroämnet i fråga. Vi pekar i stället på den möjlighet till dispensgivning som redan nu finns.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 2.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Den intensiva skoldebatt som präglade fjolårets valrörelse samlade kvalitetsaspekterna på något sätt i fokus. I direkt linje med det restes frågan om en systematisk utvärdering av hela skolans verksamhet. Politiska bedömare – många åtminstone – ansåg att tiden kunde vara mogen för en övergripande studie av hur såväl grundskola som gymnasium förverkligat sina mål och sina läroplaner.

I den proposition om pedagogisk utbildning och forskning som vi just nu behandlar slås det fast som en grundläggande princip att varje myndighet inom sitt verksamhetsområde ständigt skall uppmärksamma att verksamheten bedrivs på ett ändamålsenligt sätt, och det är i och för sig gott och väl. För undervisningsmyndigheterna innebär det, omskrivet i annan text, att de helt enkelt har att kontinuerligt se till att kontroll och utvärdering sker.

Men det stannar nu inte vid detta i propositionen. Man tar ytterligare ett steg på vägen mot en mer intensifierad utvärderingsverksamhet bl. a. – och det är ju en gammal synpunkt – under medverkan av folk utanför skolans värld. Det förslag som har framlagts innebär i stort sett en reorganisering av den nuvarande till skolöverstyrelsen knutna nämnden för pedagogisk utvecklingsarbete och försöksverksamhet. Det är mycket glädjande att konstatera, det vill jag säga, att departementschefen – herr Moberg är det väl närmast – klart deklarerar att han finner starka skäl att vad beträffar det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet en förstärkning kommer till stånd i fråga om inflytandet från såväl personer som sammanslutningar utanför det dagliga livet i skolan.

I nämnden skall ingå representanter för allmänna samhällsintressen, företrädare för skolans huvudmän, personal och elever och företrädare

för den beteendevetenskapliga forskningen. Steget mot att man nu skall få ett mera självständigt utvärderingsinstrument — ett gammalt krav inte minst från moderata samlingspartiet — markeras av den möjlighet skolöverstyrelsen nu skall få att i ärenden rörande forskning och utveckling kunna delegera beslutanderätten till nämnden. Jag menar att denna delegation bör användas flitigt och detta inte bara för utläggande av forsknings- och utvärderingsuppdrag och liknande utan också för redovisningen av det material som kommer in med anledning av fullgörandet av dylika uppdrag. Resultaten skall redovisas offentligt och omgående — det skall nämnden se till — så att en öppen och på sakmaterial grundad debatt kring de här för samhället utomordentligt viktiga frågorna blir möjlig.

Som positivt vad det gäller nämndens sammansättning kan man konstatera, att enligt utskottets mening bör i nämnden beredas utrymme för parlamentariker. Det överensstämmer med meningen i motionen 1266 från moderat håll. Parlamentariker är ju i eminent grad, för att citera propositionen än en gång, företrädare för samhällsintressen.

Även om tillskapandet av en särskild nämnd för bl. a. utvärdering av skolans arbete — visserligen otillräcklig för skoldebattens akuta situation; jag återkommer strax därtill — utgör en positiv del av propositionen, så kan detta kanske inte dölja det faktum att den i vissa avseenden är litet magr. Vi är i dag — det får vi alltså inte bortse från och glömma — bara halvvägs eller något sådant mot målsättningen att till den pedagogiska forskningen och utbildningen avsätta 1 procent av driftkostnaderna. Om jag inte missminner mig har skolöverstyrelsen föreslagit någonting på 26 miljoner, och det blev i propositionen endast 20 miljoner kronor. Även om den hårda nedskärningen tillskrivs det kärva ekonomiska klimatet — och det får man onekligen ta hänsyn till — hoppas man att herr Moberg och departementet i fortsättningen än mera skall inse den utomordentliga betydelse som måste fästas vid fullföljandet eller uppföljandet av våra utbildningsreformer, och de är ju ganska många.

Det finns trots allt i Kungl. Maj:ts förslag tillskott till forskning och forskningstjänster — det skall givetvis erkännas, och detta får man vara tacksam för — men det är inte särskilt mycket. Det får ändå sin otvetydiga betydelse med hänsyn till att området är ganska underutvecklat.

Och jag är helt överens med herr Moberg om att det ständigt ökade behovet av kunskap om internationella utbildningsfrågor motiverar en särskild professur i internationell pedagogik, men jag anser för min del att det borde ha slagit igenom också i namnet på den professur som Torsten Husén skall bli förste innehavare av. Även om Huséns efterträdare som innehavare av den föreslagna professuren bör ägna sig åt forskning i sådana här frågor och bör vara speciellt meriterad härför — så skall det vara — är jag medveten om att vissa garantier kan skapas för att detta kommer att ske även på ett annat sätt än det jag har talat om här, så det behöver vi kanske inte vara särskilt oense om.

Vad däremot beträffar en ny vetenskaplig utbildning i ämnesmetodik, så föreslås på grundval av vissa tankar som framförts av pedagogikutredningen — herr Richardson har varit inne på det också — att en

ämnesmetodisk forskarutbildning som leder fram till doktorexamen vid samhällsvetenskaplig fakultet skall komma till stånd. Den examen avses ge behörighet – och här är väl en springande punkt – för lektorstjänst i gymnasieskolan. Enligt den principskiss som utförts av utredningen och som redovisas i propositionen skulle själva ämnesutbildningen inom den här forskarutbildningen bli, som jag måste bedöma det, otillräcklig – endast ca 4,5 terminer. Därför måste en förskjutning till förmån för ämnesutbildningen ske i relationen mellan å ena sidan pedagogik och metodik och å andra sidan undervisningsämnet.

Därvid skulle emellertid – det är den andra sidan av saken – en högst oförmånlig effekt uppstå på det redan i förslaget relativt begränsade utrymmet för pedagogiska och metodiska studier före avhandlingsarbetet. Föredragande statsrådet herr Moberg ansluter sig till pedagogikutredningens förslag men anser att relationerna mellan ämnesstudier, pedagogik och ämnesmetodik bör kunna växla beroende på ämnets art. Ingen anvisning ges dock om hur detta skall kunna ske på ett sätt som tillfredsställer både kravet på tillräckliga ämnesstudier för behörighet som lektor vid gymnasieskolan och kravet på erforderliga pedagogiska och metodiska studier för en doktorexamen i pedagogik. Eftersom inte heller pedagogikutredningen i sin på denna punkt ganska summariska behandling har beaktat detta problem – och jag menar att det verkligen är ett problem – borde egentligen förnyade överväganden göras och nytt förslag framläggas.

Den akuta problematiken vars huvudpunkt – jag nämnde det nyss – är kopplingen mellan den nya ämnesmetodiska forskarutbildningen och behörigheten för lektorstjänst vid gymnasieskolan kan emellertid också lösas, åtminstone hjälpligt, på det sätt som anges i reservationen 2. Frågan om behörighet eller ej för sådan lektorstjänst hålles tills vidare öppen. Mycket talar för att doktorexamen i pedagogik med ämnesmetodisk inriktning avseende visst ämne inte kommer att ge samma undervisningsunderlag och undervisningsskicklighet i ifrågavarande ämne som nu gällande meriteringsväg och meriteringskrav. För vissa andra verksamhetsområden är den nya ämnesmetodiska doktorexamen måhända lämpligare. Ja, jag tror t. o. m. att den kan vara det, utan att här ta upp tiden med att specificera varför det kan förhålla sig så.

Jag vill med detta yrka bifall till reservationen 2.

Som jag tidigare nämnde kan en reorganisering av den nuvarande till skolöverstyrelsen anknutna nämnden för pedagogiskt utvecklingsarbete och försöksverksamhet på längre sikt troligen bli en lämplig lösning av frågan om utvärdering av skolans arbete. Den akuta situation som skoldebatten har råkat in i – och där den otvivelaktigt nu befinner sig, man måste vara döv och blind, om man inte lägger märke till det – är präglad av stor ovisshet och motstridiga uppgifter om skolans kvalitetsproblem. Och den situationen kräver snabbare åtgärder för att någon klarhet skall kunna skapas. Därför har vi i en motion föreslagit att en kommission tillsättes med uppgift att snarast framlägga en redovisning av de faktiska uppgifter som går att få fram om undervisningsresultaten i grundskolan, fackskolan och gymnasiet. Fackskolan försvinner ju nu in i gymnasiet, men den har givit vissa resultat som kan undersökas.

Kommissionens uppgift skall alltså vara av rent klarläggande karaktär, inte i första hand att presentera förslag till åtgärder; de kan relativt snabbt framkomma sedan på grundval härav. Och för att garantera ett objektivt undersökningsresultat — det är det vi är ute efter — bör kommissionen få parlamentarisk sammansättning. Med det ges i alla fall en hel del garantier för objektivitet i de olika bedömningar som görs. Klart är emellertid att kommissionen skall få anlita expertis. Det är så självklart att det egentligen inte behöver sägas.

Herr talman! Jag ber med detta att få yrka bifall till reservationen 1.

Slutomdömet rörande propositionen om pedagogisk utbildning och forskning kan, som jag ser det, inte bli översvallande berömmande. Propositionen rymmer en myckenhet ord och en myckenhet tankar som i positiv anda slår fast nödvändigheten av pedagogisk forskning och utveckling. Men å andra sidan får man akta sig för att låta detta, hur välformulerat det än kan vara, undanskymma det faktiska resultatet, nämligen att insatsen ändå icke är så särdeles stor och sannerligen inte revolutionerande. Skall orden och tankarna kunna bli verklighet av högre dignitet, fordras det nog större krafttag av både ekonomiskt och organisatoriskt slag. Det är möjligt att samhällsekonomin inte tillåter detta, men då blir det heller inga krafttag.

Man kan väl slå fast att färdvägen så att säga måste vara att mer skall satsas på forskning och utveckling. Samråd och samarbete med den praktiska undervisningens män och kvinnor är nödvändiga och självfallet helt naturliga. Propositionen talar om en fortlöpande kontakt mellan utbildningsforskningen och det praktiska arbetet inom utbildningsväsendet som oundgänglig, och det är alldeles riktigt. Detta har — det vill jag säga — lärare och skolledare vetat länge. Att det äntligen gått upp också för utbildningsdepartementet och att man nu givit uttryck åt det är, tycker jag, en framgång för fältets arbetare, och dem skulle jag vilja gratulera till den framgången. Jag kan också kosta på mig en gratulation till utbildningsdepartementet och herr Moberg.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s):

Herr talman! Utbildningsutskottets betänkande nr 12, som kammaren nu behandlar, kan i stort sett föras tillbaka på dels pedagogikutredningens betänkande, som avlämnades i april 1970, dels den särproposition nr 38 år 1971, som Kungl. Maj:t med anledning härav lade fram den 26 februari i år. Dessutom tar man i betänkandet upp vissa frågor om lärarhögskolorna och de samhällsvetenskapliga fakulteterna. Eftersom utskottet är enigt i sina förslag utom på två punkter, skall jag fatta mig relativt kort om de punkter där enighet föreligger men stanna något längre inför de två reservationerna.

Pedagogikutredningen, som fick sina direktiv 1967, hade till huvuduppgift att framlägga förslag om samordning och arbetsfördelning mellan pedagogiska institutioner vid lärarhögskolor och universitet.

Utredningen föreslår nu också att man på studieorterna bildar institutionsgrupper för pedagogik. Dessa institutionsgrupper skall på respektive orter ha hand om vissa gemensamma angelägenheter. De mest betydelsefulla av dessa är forskning, forskarutbildning, studieplaner samt

årliga anslagsframställningar. Sedan kan man också, om man vill, ta hand om andra angelägenheter, alltefter de lokala förhållandena.

För att ytterligare främja samordningen föreslås att man vid nyplanering av pedagogiska institutioner vid universitet och lärarhögskola bör eftersträva gemensamma lokaler. Vidare föreslår man bestämmelser om ömsesidig tjänstgöringsskyldighet för personal vid respektive institutioner. Utöver dessa förslag framlägger utredningen också förslag om nya forskartjänster, om ämnesmetodisk forskarutbildning, om de pedagogiska institutionernas servicefunktioner och om dokumentation i pedagogik.

Propositionen biträder i sin tur i allt väsentligt pedagogikutredningen när det gäller samordningsförslagen, institutionsgruppernas arbetsuppgifter, ämnesmetodisk forskarutbildning och dokumentation i pedagogik. I övrigt innehåller propositionen bl. a. förslag om inordnande av handelshögskolan i Göteborg i den samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet och, såsom berörts av tidigare talare, förslag om en reorganisation av nämnden för pedagogiskt utvecklingsarbete och försöksverksamhet inom skolöverstyrelsen, som innebär bl. a. en ändrad och breddad sammansättning och möjligheter till beslutsrätt i vissa ärenden, såsom de tidigare talarna också varit inne på.

Utbildningsutskottet föreslår enhälligt bifall till propositionen i vad avser samordning av de pedagogiska institutionerna vid universitet och lärarhögskola. Likaså tillstyrks enhälligt bifall till propositionens förslag om dokumentation i pedagogik, om handelshögskolans i Göteborg inordning i universitetet, om reorganisation av skolöverstyrelsens nämnd för pedagogiskt utvecklingsarbete och försöksverksamhet, om försöksverksamhet med ämnesmetodisk forskarutbildning samt om inrättande av professurer och övriga tjänster. I sistnämnda avseende föreslår emellertid utskottet dessutom, alltså utöver propositionen, att Kungl. Maj:t bemyndigas inrätta en professur i pedagogik vid Göteborgs universitet fr. o. m. den 1 juli 1972.

Om två ting, herr talman, har oenighet uppstått i utskottet, vilket framgår av reservationerna och tidigare anföranden.

Det första gäller förslaget om att tillsätta en parlamentarisk kommission, vilket herr Nordstrandh berört, för att snarast framlägga faktiska uppgifter angående undervisningsresultaten i grundskola och gymnasieskola, som det heter i reservationen. Bakom den reservationen står representanterna för moderata samlingspartiet ensamma. De övriga fyra partierna har avstyrkt det förslaget.

Utskottets motiv för att avstyrka förslaget om en parlamentarisk kommission är att det anses vara skolöverstyrelsens och den reorganiserade nämndens uppgift att skaffa fram fakta om undervisningsresultaten. I detta instämmer även moderata samlingspartiets representanter när det, som man uttrycker sig i motion nr 1266, gäller "på längre sikt". Uppenbarligen skiljer man här å ena sidan på vad man kallar "längre sikt" och å andra sidan vad man kallar "snarast". För utvärderingar på längre sikt accepterar man således den reorganiserade nämnden, men för en, som man säger, redovisning av "faktiska uppgifter angående undervisningsresultatet" kräver man en parlamentarisk kommission. Det kan ju inte vara det parlamentariska som skiljer, ty även den reorganiserade

nämnden skall enligt utskottets mening ha ett starkt parlamentariskt inslag. Men om nu moderata samlingspartiet med uttrycket "faktiska uppgifter angående undervisningsresultatet" menar någon form av utvärdering, vilket man rimligen borde mena, så tar ju en sådan sin tid, och en parlamentarisk kommission kan knappast komma i gång tidigare och snabbare genomföra arbetet än den reorganiserade nämnden. Båda organen har vidare att vända sig till i stort sett samma krets av forskare som skall göra arbetet, om kompetensen skall hållas på en någorlunda försvarbar nivå. Återstår således bara att förklara moderata samlingspartiets ståndpunkt med att man vill ha en enklare form av utvärdering som det går fortare att göra, men en sådan kan ju lika väl göras genom den reorganiserade nämnden – herr Nordstrandh var inne på att den skulle ha betcendevetenskaplig expertis – om nu sådana enklare kartläggningar verkligen kan tillföra skoldebatten det större djup i det här avscendet som herr Nordstrandh efterlyser. För övrigt kan man ju erinra om att SIA under våren har låtit initiera en rad forskningsprojekt som bl. a. innebär just utvärderingar av skolans verksamhet på en rad viktiga områden.

Jag utgår från att med det starka intresse för kvalitet som moderata samlingspartiets representanter har när det gäller vår utbildning, så vill man också vad beträffar utvärderingar eller kartläggningar av utbildningsresultat värna om kvaliteten. Kvalitativt goda undersökningar på det här området är mödosamma och tar tid.

Låt mig så övergå till den andra reservationen. Den gäller ämnesmetodisk forskarutbildning och är gemensam för centerpartiets, folkpartiets och moderata samlingspartiets representanter.

Frågan om ämnesmetodisk forskarutbildning är gammal. Redan 1946 års skolkommission behandlade den. Senare togs den upp av 1960 års lärarutbildningssakkunniga som kom med ett förslag, vilket dock inte genomfördes. Pedagogikutredningen hade att enligt sina direktiv pröva frågan och har lagt fram ett förslag, som innebär att man efter den grundläggande utbildningen skall kunna få en fyraårig ämnesmetodisk forskarutbildning. Den skall bestå av ca 50 poäng pedagogik och metodik, ca 30 poängs studier i ett visst ämne samt ca 80 poängs avhandlingsarbete. Förskjutningar i poängtalen skall kunna ske beroende på ämnets art. Denna utbildning skall ge behörighet till tjänst som gymnasielektor i ämnet i fråga. Propositionen ansluter sig till utredningen och föreslår försöksverksamhet i ett begränsat antal ämnen – det sistnämnda bör kanske poängteras. Utskottet biträder propositionen i denna punkt. Även reservanterna biträder förslaget om försöksverksamhet men är tveksamma huruvida lektorsbehörighet skall ges i ämnet i fråga. Man förordar i stället ett dispensförfarande.

Det har länge varit ett önskemål att man skulle få en sådan här ämnesmetodisk forskarutbildning. Skulle den nu inte kunna leda till lektorsbehörighet, torde den inte komma att locka särskilt många kvalificerade personer, vilket jag tycker är ett skäl för att inte gå dispensvägen.

Sedan är det klart att detta är en alternativ väg till lektorsbehörighet. Att den medför kortare ämnesstudier än vad den vanliga forskarut-

bildningen gör finns det ingen anledning att sticka under stol med. Men då får man ju väga detta mot de fördelar det innebär att få personer med de pedagogisk-metodiska momenten i utbildningen bättre tillgodosedda. Dessutom kan man på tal om kvalitet i ämnesstudierna erinra om att i botten, dvs. i grundutbildningen, har vederbörande ändå 60 poäng eller 3 betyg, som det tidigare hette, i ämnet. Till detta läggs ytterligare 30 poäng i ämnesstudier. Därtill kommer ett avhandlingsarbete på 80 poäng eller två år, vilket rimligen måste innehålla en hel del av ämnesstudier.

Det skall medges att det blir en differens här mellan s. k. vanliga lektorer och dessa ämnesmetodiska lektorer, men det är en differens på en, om jag så får uttrycka mig, rätt hög nivå, och där betyder sådana här differenser relativt sett mindre. Jag tycker att man kanske skall betona det i detta sammanhang.

Jag vill med detta, herr talman, under konstaterande av en betydande enighet inom utskottet, yrka bifall till utskottets förslag på alla punkter.

Herr RICHARDSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill helt kort anlägga ett par synpunkter på herr Gustafssons i Barkarby anförande beträffande den ämnesmetodiska utbildningen.

Utskottet framhåller att utbildningen skall ske försöksvis. Ja, det är bra. Vi tycker att det finns skäl för att denna försöksverksamhet kommer till stånd. Men frågan gäller ju behörighetsreglerna för lektorstjänst. Vi menar att det är praktiskt taget omöjligt att bedriva försöksverksamhet med behörighetsregler. Man vinner ingenting på att redan nu ta ställning i den frågan. Vi menar att det är mera praktiskt att tillämpa dispensförfarandet. Vi tror inte heller att risken skulle vara särskilt stor för att det inte skulle gå att locka lämpliga forskarstuderande till denna form av forskarutbildning.

Herr NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker nog att utskottets ärade talesman något bagatelliserade betydelsen av djupare ämneskunskap för lektor i gymnasieskolan.

Mindre kunskaper eller bristande kunskaper kan inte på det stadiet i alla fall uteslutande ersättas av vad man brukar kalla för ämnesmetodik. Det vågar jag verkligen påstå. Det är svagheten här att ämneskunskaperna, behörigheten i själva ämnet, inger sådana farhågor. Har man i gymnasieundervisningen upplevt hur lärare med svag ämnesteoritisk underbyggnad på grund av detta faktiskt har råkat illa ut och misslyckats, är man tveksam om att släppa fram en rad gymnasielektorer med den kompetens som en doktorsexamen i ämnesmetodik skulle innebära.

Vad beträffar den av oss föreslagna kommissionen är det riktigt som herr Gustafsson i Barkarby sade, att vi med den avser att snabbare få fram resultat än vad som är möjligt med en nämnd innan den blir reorganiserad. Vi tycker att den akuta skolsituationen nu är präglad av ovisshet och motstridiga uppgifter – faktiskt kämpande med varandra – angående skolans kvalitetsproblem. Vi måste få klarhet på den punkten så snabbt som det över huvud taget är möjligt och så objektivt som en

sådan undersökning kan göras. Vi anser att en kommission – där den parlamentariska sammansättningen i och för sig inte är det allra viktigaste, eftersom denna också kommer in i nämnden – med hänsyn till tidsfaktorn och det akuta behovet kan vara den bästa lösningen. På längre sikt, dvs. när vi får nämnden reorganiserad och den förhoppningsvis verkar ungefär på det sätt som jag ville tolka propositionen på, är den nämnden naturligtvis kontinuerligt och på lång sikt det lämpligaste utvärderingsinstrumentet. Jag menar att det bara är i akuta situationer som man kan påkalla en speciell kommission.

Herr GUSTAFSSON i Barkarby (s) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Richardson vill jag bara säga, att jag har en annan uppfattning än han om vad en dispensväg skulle medföra: Jag tror att det skulle bli sämre rekrytering på den vägen. Där kanske åsikt står mot åsikt – jag skall inte gå in mera på detta.

Däremot skulle jag vilja fråga herr Nordstrandh: Vad är det som säger att en parlamentarisk kommission skulle kunna komma i gång snabbare än den reorganiserade nämnden och starta sådana undersökningar, även om det är enklare utvärderingar som herr Nordstrandh är ute efter?

Jag vill erinra om – parallellen kanske inte är helt korrekt, men nästan – att SIA tillsattes någon gång i mitten på år 1970; jag vet inte den exakta tidpunkten. Nu, på våren 1971 – alltså efter nästan ett år – börjar man komma i gång med projekt, som annonserats i dagarna. Man kan beräkna att detta projekt i sin tur tar åtminstone ett år, innan det blir några resultat över huvud taget. Efter de första preliminära resultaten dröjer det kanske ytterligare ett år, innan man får slutresultaten. Sådana undersökningar innebär alltså en lång procedur. Jag tror inte man vinner någonting på snabba kartläggningar som herr Nordstrandh säger att han är ute efter, nämligen för att få ett större djup på skoldebatten, få den bättre och mera hyfsad, få svar på frågor, få klarhet i frågor. Jag har svårt att tro att man kommer särskilt långt med sådana enkla kartläggningar. Det är min bestämda uppfattning att den reorganiserade nämnden lika väl skulle kunna användas för detta, och därför tycker jag att den parlamentariska kommissionen är onödig.

Herr NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Exemplet med SIA var nog, som herr Gustafsson själv antydde, inte det allra bästa i den debatt som vi nu för.

SIA – utredningen om skolans inre arbetsförhållanden – har en blandning av uppgifter på kortare sikt och på mycket lång sikt. Jag menar att den reorganiserade nämnden kommer att bli av liknande karaktär. Detta är ingen kritik mot uppläggningsen av vare sig SIA eller den reorganiserade nämnden, utan det bara är så.

Motiveringen för den speciella kommissionen är således att den kan radikalt koncentrera sig på den snabba och kortsiktiga bedömningen – här taget i bemärkelsen att den skall ske snabbt – av den akuta skolsituationen.

Herr GUSTAFSSON i Barkaby (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag uppfattade inte heller herr Nordstrandhs inlägg som en kritik mot den reorganiserade nämnden och jag sade att det kanske inte är helt bra att dra en parallell med SIA, men det är nog inte en så dålig parallell i alla fall. Man sysslar ändå med skolforskning på båda kanterna. Det är alldeles klart att i SIA finns en blandning av kortsiktiga och långsiktiga projekt, men så blir det i alla organ som skall syssla med utvärdering. Vissa saker går kanske att utvärdera ganska snabbt, medan andra tar något längre tid.

Men jag tror inte att det finns någon möjlighet att på kort sikt få klarhet i de – såvitt jag fattar det – stora frågor som herr Nordstrandh talar om. Det framgår av moderaternas två motioner – den tidigare och den nu aktuella – att man är ute efter att få klarhet i vissa saker och att få till stånd en bättre debatt, dvs. underlag för debatten och bättre kunskaper om hur skolan fungerar. Jag tror tyvärr inte att det finns någon kort väg till det målet, herr Nordstrandh.

Det är därför jag är skeptisk mot den parlamentariska kommissionen och jag blir det kanske ännu litet mer när herr Nordstrandh betonar, som han gör i flera inlägg, att det är de snabba rycken – för att låna ett uttryck från annat håll – som skulle vara bra i det här sammanhanget. Jag tror tyvärr inte, herr Nordstrandh, på snabba lösningar utan jag tror att dessa frågor måste ta tid. Vi får ge oss till tåls och använda den tid som finns till att föra en så hygglig debatt som möjligt på detta område. Vi är ändå inte helt renons på kunskaper och vi kanske kan använda dem på ett något hyggligare sätt än hittills i avvaktan på att de mer långsiktiga undersökningarna blir klara – och då kan ge underlag för nya bedömningar.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Ganska ofta brukar vi i den här kammaren komma in på läromedelsfrågor, många gånger av den anledningen att någon ledamot har uppmärksammat en lärobok som inte håller måttet i något hänseende. Då brukar vi så småningom ena oss om att vi inte skall debattera den saken, därför att vi skall avvakta läromedelsutredningens betänkande. Det väntas nu i höst.

Jag har i ett särskilt yttrande, som är fogat till detta betänkande, belyst hur orimligt det nya avgiftssystem är som propositionen föreslår för praktisk prövning av läroböcker, systemläromedel och systemliknande läromedel. Jag har bl. a. påpekat att det nog måste tolkas så, att ett årskurstäckande studiematerial för t. ex. högstadiets no- och so-ämnen om 20–25 häften för arbetsområden, som tillsammans ersätter de klassiska läroböckerna, nu skulle belastas med 10 000–12 000 kronor i merkostnad bara därför att SÖ registrerar utprövningsverksamheten.

Jag skulle gärna vilja ställa ett par frågor till statsrådet Moberg mot bakgrund av detta. Den första frågan lyder: Anser statsrådet att den fördyring av läromedel som jag har påtalat i det särskilda yttrandet är lämplig med tanke på risken för att kommunerna av ekonomiska skäl då kommer att föredra billigare och ej utprövade läromedel av lägre kvalitet? Den andra frågan är den naturliga: Anser inte statsrådet att det

skulle kunna vara motiverat att avvakta läromedelsutredningens betänkande innan man börjar tillämpa ett sådant nytt avgiftssystem?

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Jag finner inte att den första av herr Wikström påtalade konsekvensen behöver inträda. Om detta hanteras på rätt sätt även av läromedelsförlagen behöver det inte bli någon särskilt stor belastning.

Jag har, som jag skriver i propositionen, funnit att utprövningen också bör bidra till kostnadernas täckande.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag fattade det så, att statsrådet Moberg inte bestred de fakta som jag har redovisat i mitt särskilda yttrande. Då kvarstår farhågorna för dessa merkostnader.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Jag upprepar vad jag säger, att denna avgifts införande kanske kan få förlagen att fundera något över i vilken form de skall låta göra den utprövning som de vill åstadkomma. Då är det inte säkert att det leder till sådana konsekvenser som herr Wikström har exempel på i sitt särskilda yttrande.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Då borde vi rimligen vara överens om att man skall avvakta att införa ett sådant nytt system tills man får läromedelsutredningens betänkande. Vad det här gäller är inte kostnader för förlagen, utan ytterst kostnader för kommunerna, och det är fråga om vilka metodiska och pedagogiska principer man skall tillämpa. För min del tycker jag att det nya förslaget inte var särskilt välbetänkt.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1-3

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herrar Nordstrandh och Strindberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Nordstrandh begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 12 punkten 1 mom. 4 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herrar Nordstrandh och Strindberg.

ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Nordstrandh begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 270
Nej - 34
Avstår - 4

Nr 90

Tisdagen den
18 maj 1971

Vuxenutbildning

Mom. 5-12

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 13

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Wikström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Nordstrandh begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 12 punkten 1 mom. 13 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Wikström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Nordstrandh begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 158
Nej - 146
Avstår - 4

Punkterna 2-5

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

§ 7 Vuxenutbildning

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande nr 13 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vuxenutbildning jämte motioner.

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen 1971:1 (bilaga 10, punkterna G 5-G 7) beräknat medel för nedannämnda ändamål, hade Kungl. Maj:t i propositionen 1971:37 under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 26 februari 1971 föreslagit riksdagen att

1. anta vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i studiemedelsförordningen (1964:401),

2. bemyndiga Kungl. Maj:t att meddela de bestämmelser som behövdes för att införa ett system med interkommunal ersättning på den kommunala vuxenutbildningens område,

3. godkänna vad som förordats i statsrådsprotokollet i fråga om inrättande av och skolledning för särskild skolenhet med kommunal vuxenutbildning m. m.,

4. medge att reservationsanslaget Kommittéer m. m. under åttonde huvudtiteln fick tas i anspråk under budgetåret 1971/72 för försöksverksamhet med viss vuxenutbildning,

5. godkänna vad som i övrigt förordats i statsrådsprotokollet om kommunal vuxenutbildning, studiecirklar och fria läromedel vid statliga läroanstalter,

6. till Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna för budgetåret 1971/72 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 130 000 000 kronor,

7. till Bidrag till studiecirkelverksamheten för budgetåret 1971/72 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 130 000 000 kronor,

8. till Bidrag till studieförbund för budgetåret 1971/72 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 8 900 000 kronor.

Propositionen 1971:37 hade behandlats av socialförsäkringsutskottet såvitt angick författningsförslaget. Övriga delar av propositionen hade hänvisats till utbildningsutskottet.

I detta sammanhang hade behandlats

dels motionen 1971:71 av herrar Jönsson i Arlov och Johnsson i Blentarp, vari hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om ett sådant tillägg i stadgan för gymnasial vuxenutbildning att skollagens 2 kap. 9 § c och skolstadgans 9 kap. 5 § c gjordes tillämpliga även för den gymnasiala vuxenutbildningen och att tillägg gjordes i stadgan för gymnasial vuxenutbildning så att lärare, som undervisade minst fyra veckotimmar i gymnasial vuxenutbildning, bereddes tillfälle att under tid motsvarande minst en dag varje läsår delta i av skolöverstyrelsen, länskolnämnd eller skolstyrelse anordnad fortbildning,

dels motionen 1971:199 av herrar Stålhammar och Jonsson i Alingsås, vari hemställdes att riksdagen beslutade att hos Kungl. Maj:t hemställa att statsbidragen till vuxenutbildningen fick en sådan utformning, att det blev möjligt att till de kommunala vuxenutbildningsråden knyta en studierådgivare med uppgift att biträda de vuxenstudierande med individuell studierådgivning och studieplanering,

dels motionen 1971:372 av herrar Helén och Hedlund, vari hemställdes att riksdagen skulle besluta att

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en samlad översyn av hela vuxenutbildningsområdet genom en parlamentariskt tillsatt kommitté vari även skulle ingå representanter för näringsliv och organisationer, varvid särskild uppmärksamhet borde ägnas åt a) vuxenutbildning bedriven av kommuner, organisationer, företag och institutioner, b) det fria folkbildningsarbetet och dess relation till den målinriktade vuxenutbildningen, c) vuxenutbildningens lokala och regionala organisation, d) radio/TV-verksamhet för vuxenutbildning och möjligheterna för kompletterande regional undervisning,

2. godkänna att statsbidrag till central kursverksamhet skulle utgå till även annan organisation med direktanslutna medlemmar än löntagarorganisation enligt vad i motionen anförts,

3. bemyndiga Kungl. Maj:t att fastställa föreskrifterna härför,

dels motionen 1971:855 av herr Fransson och Andersson i Nybro, vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t på basis av inhämtade erfarenheter begärde en skyndsamt utredning med sikte på det fortsatta reformarbetet för vuxenutbildning för de grupper som i dag inte kom i kontakt med redan etablerade undervisningsmetoder,

dels motionen 1971:864 av herr Johansson i Växjö m. fl.,

dels motionen 1971:871 av fru Lewén-Eliasson och fröken Mattson,

dels motionen 1971:894 av herr Sellgren m. fl.,

dels motionen 1971:1308 av herr Jonsson i Alingsås m. fl.,

dels motionen 1971:1309 av herr Wiklund i Härnösand m. fl., vari hemställts att riksdagen beslutade att

1. kommunerna ålades att inrätta vuxenutbildningsråd i huvudsaklig överensstämmelse med vad som anförts i motionen,

2. vuxenutbildningsråden ålades ansvaret för intagningen av elever i den kommunala vuxenutbildningen,

3. det i propositionen 1971:37 föreslagna 2-procentiga statsbidraget fick användas för uppsökande verksamhet,

dels motionen 1971:1356 av herr Hermansson i Stockholm m. fl., vari hemställts att riksdagen beslutade att

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att en utredning tillsattes med uppgift att utarbeta ett samlat förslag för hela vuxenutbildningen med särskilt beaktande av de vuxenstuderandes studiesociala situation och pedagogiska problem,

2. avslå förslaget om en begränsning av utbyggnaden av den kommunala vuxenutbildningen på gymnasieskolnivå,

3. som bidrag till studieförbund för budgetåret 1971/72 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 13 900 000 kronor,

dels motionen 1971:1358 av herr Nordstrandh m. fl.,

dels motionen 1971:1359 av herr Nordstrandh m. fl., vari hemställts att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om en parlamentarisk utredning, i vilken ingick representanter för näringslivet och arbetsmarknadsorganisationerna, med uppgift att i enlighet med de riktlinjer som angetts i motionen företa en samlad översyn av vuxenutbildningen i Sverige,

dels motionen 1971:1360 av herr Nordstrandh m. fl.,

dels motionen 1971:1362 av herr Wennerfors,

dels motionen 1971:1363 av herr Wikström och fröken Andersson i Stockholm, vari hemställts att riksdagen skulle uttala att vid den fortsatta utbyggnaden av vuxenutbildningen de i motionen framförda synpunkterna skulle beaktas.

Utskottet hemställde

att riksdagen

1. som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i anledning av motionerna 1971:372, 1971:855, 1971:1356 och

1971:1359 anført betræffande fortsatt behandling av frågorna om samordning och arbetsfördelning inom vuxenutbildningen,

2. godkände vad i statsrådsprotokollet i fråga om den kommunala vuxenutbildningen förordats beträffande utbildningsprogram,

3. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna 1971:1356 och 1971:1363, förstnämnda motion såvitt nu var i fråga, godkände vad i statsrådsprotokollet i fråga om den kommunala vuxenutbildningen förordats beträffande utbildningsvolym,

4. skulle avslå motionen 1971:1309 i vad avsåg vuxenutbildningsråd,

5. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och i anledning av motionen 1971:1309 såvitt nu var i fråga godkände vad som i statsrådsprotokollet beträffande kommunal vuxenutbildning förordats i fråga om intagning av elever,

6. som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i anledning av motionerna 1971:199 och 1971:1309 anført beträffande i statsrådsprotokollet förordat statsbidrag till intagningsverksamhet m. m.,

7. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen 1971:1308 såvitt nu var i fråga godkände i statsrådsprotokollet förordad ändring i fråga om minimiantal elever för inrättande av kurs,

8. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen 1971:1308 såvitt nu var i fråga bemyndigade Kungl. Maj:t att meddela de bestämmelser som behövdes för att införa ett system med interkommunal ersättning på den kommunala vuxenutbildningens område,

9. skulle avslå motionerna 1971:864 och 1971:1358 om lärartjänster m. m.,

10. som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i anledning av motionen 1971:71 anført beträffande lärares fortbildning,

11. skulle avslå motionen 1971:1362 om studierektors tjänstgöring,

12. godkände vad som förordats i statsrådsprotokollet i fråga om inrättande av och skollledning för särskild skolenhet med kommunal vuxenutbildning m. m.,

13. godkände vad som i övrigt förordats i statsrådsprotokollet om kommunal vuxenutbildning,

14. skulle avslå motionen 1971:894 om viss försöksverksamhet,

15. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen 1971:1308 såvitt nu var i fråga godkände vad som förordats i statsrådsprotokollet om studiecirklar,

16. skulle avslå motionen 1971:372 i vad avsåg statsbidrag till central kursverksamhet,

17. godkände vad som förordats i statsrådsprotokollet om fria läromedel vid statliga läroanstalter,

18. skulle avslå motionen 1971:1360 om statsbidrag till fria läromedel vid enskilda skolor,

19. medgav att reservationsanslaget Kommittéer m. m. under åttonde huvudtiteln fick tas i anspråk under budgetåret 1971/72 för försöksverksamhet med viss vuxenutbildning,

20. skulle avslå motionen 1971:871 om viss uppsökande verksamhet,

21. till Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna för budgetåret 1971/72 under åttonde huvudtiteln anvisade ett förslaganslag

av 130 000 000 kronor,

22. till Bidrag till studiecirkelverksamheten för budgetåret 1971/72 under åttonde huvudtiteln anvisade ett förslagsanslag av 130 000 000 kronor,

23. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen 1971:1356 såvitt nu var i fråga till Bidrag till studieförbund för budgetåret 1971/72 under åttonde huvudtiteln anvisade ett anslag av 8 900 000 kronor.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande *kurser på gymnasieskolans nivå* av herr Berndtson i Linköping (vpk), som ansett att utskottet under 3 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1971:1356 och i anledning av motionen 1971:1363, förstnämnda motion såvitt nu var i fråga, skulle avslå Kungl. Maj:ts förslag om begränsning av expansionen av den kommunala vuxenutbildningen på gymnasieskolnivå,

2. beträffande *lärtjänster* av herrar Nordstrandh och Strindberg (båda m), som ansett att utskottet under 9 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna i anledning av motionerna 1971:864 och 1971:1358 förordat om anordnande fr. o. m. den 1 januari 1972 av försöksverksamhet med fasta heltidstjänster som lärare och arvodestjänster som huvudlärare inom den kommunala vuxenutbildningen,

3. beträffande *statsbidrag till central kursverksamhet* av herrar Wikström (fp), Larsson i Staffanstorps (c), Nordstrandh (m) och Johansson i Skärstad (c), fru Söder (c) samt herrar Jonsson i Alingsås (fp) och Strindberg (m), som ansett att utskottet under 16 bort hemställa,

att riksdagen skulle bifalla i motionen 1971:372 framställt yrkande om statsbidrag till central kursverksamhet och i anledning härav till Central kursverksamhet för budgetåret 1971/72 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 500 000 kronor,

4. beträffande *statsbidrag till studieförbunden* av herr Berndtson i Linköping (vpk), som ansett att utskottet under 23 bort hemställa,

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen 1971:1356 såvitt nu var i fråga till Bidrag till studieförbund för budgetåret 1971/72 under åttonde huvudtiteln anvisade 13 900 000 kronor.

Till detta betänkande hade fogats ett särskilt yttrande av herrar Nordstrandh och Strindberg (båda m).

Herr TREDJE VICE TALMANNEN yttrade:

Överläggningen angående utbildningsutskottets betänkande nr 13 må omfatta även socialförsäkringsutskottets betänkande nr 28. Yrkanden angående sistnämnda betänkande framställes dock först sedan detsamma föredragits.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Herr talman! Som herr Richardson påpekade under föregående punkt har propositionerna denna vår från utbildningsdepartementet fått ett — om man uttrycker sig försiktigt — blandat mottagande. Där är förslaget

om utbildningen vid socialhögskolorna, där ett enigt utskott korrigerade vad det föredragande statsrådet föreslagit. Där är propositionen om biblioteksutbildningen, som riksdagen i nästa vecka skall ta ställning till och som det i dag inte finns annan anledning att kommentera än att den på ett ganska talande sätt belyser kvaliteten på departementets propositioner. Och där är proposition 37 om vuxenutbildning, som förvisso berör ett stort antal omfattande och väsentliga frågeställningar, men som också av någon tidning har kallats för en pyttipanna på vuxenutbildningens område.

Vissserligen föreslås i propositionen en rad åtgärder och förändringar, och de flesta av dessa berör frågorna om vilka som bör få tillgång till samhällets vuxenundervisning. Men prioriteringsfrågorna belyses ytterst knapphändigt, och samhällssekonomiska överväganden eller resonemang saknas så gott som fullständigt.

Det finns knappast någon anledning att invända mot huvudtanken att de som har den mest bristfälliga grundutbildningen i första hand bör få del av samhällets utbud på utbildningsområdet. Men det kan inte vara tillfredsställande att bara ange att vid intagning till gymnasiekurser i första hand de bör tas in som är i största behov av utbildningen. Så vag och oklar får inte en proposition vara. Och mycket riktigt har kraftiga protester mött just på denna punkt.

Utskottet har till att börja med sett sig föranlett att markera att den ökning av kurserna på gymnasieskolans nivå, som begränsas till 10 procent, till hälften bör tillfalla samtliga kommuner så att de genomgående kan få en ökning med i varje fall de 5 procenten. Men det innebär ändå för t. ex. de större kommunerna en oerhört kraftig minskning av den förväntade ökningen, och det finns stor risk för att enskilda individer, som målmedvetet inriktat sig på en viss vuxenutbildning och planerat att under det närmaste året påbörja denna, nu får sina planer helt stäckta. För dessa människor måste propositionen ses som ett tecken på stagnation på en viktig sektor.

Vid den intagningsprocedur som nu stundar i många kommuner finns det enligt propositionen bara två kriterier att utnyttja — *de äldres behov* och *utsatt social situation*. Hur skall t. ex. i de största kommunerna flera tusen sökande kunna gallras ut på så vaga grunder? Frågade rektorn vid Göteborgs stads vuxengymnasium häromdagen i en artikel. Kan statsrådet Moberg ge något besked på den punkten? Eller är det riktigt att tolka propositionen så som en av TCO:s utbildningsexperter gjort, när han frågar om ett av de negativa kännetecknen vid urvalet av sökande skall vara ett alltför påtagligt studieintresse?

Propositionen bjuder emellertid inte bara på otillfredsställande redovisning av en rad praktiska lösningar, utan den är framför allt torftig ur principiell synpunkt.

Låt mig exemplifiera. Trots att det föredragande statsrådet har ansvar också för universitetsutbildningen, har inte i denna proposition eller i annat sammanhang gjorts något försök till avvägning mellan vad samhället satsar på utbildning direkt efter gymnasieskolan och vad man satsar på utbildning för människor som varit ute i yrkeslivet under längre tid. I båda fallen finns naturligtvis grupper som läser inte i första hand för

direkt yrkesutbildning utan för att skaffa sig kunskaper av ren bildningsförst eller mera för nöjes skull, och det är väl i och för sig ett helt rimligt önskemål att man skall kunna göra det. Men hur man fördelar olika former av studier är en rättvisefråga. För närvarande kan alla de som har gymnasieutbildning gå till universitetens fria fakulteter och skaffa sig en utbildning som arbetsmarknaden inte efterfrågar, medan den vuxna generation som endast har folkskola får nöja sig med en ransonerad rest av studierna. Det är mycket troligt, att en mera rättvis fördelning mellan generationerna skulle kräva en begränsning av de fria fakulteternas tillväxt och en motsvarande ökning av vuxenutbildningen på rimliga studiesociala villkor. Men förutsättningen för att en sådan avvägning skall kunna ske är självfallet att man från regeringens sida vid något tillfälle aktualiserar dessa frågor, kommer med något inlägg där problemen belyses eller rent av sträcker sig så långt som till att lägga ett förslag som kan innebära att diskussionen i riksdagen får önskvärd konkretion.

Nu är det – med undantag av några få detaljer – ett enigt utskott som ställt sig bakom det mesta i propositionen. Vad jag har velat framhålla är att man naturligtvis till en viss tid kan administrera vuxenutbildningen utan att beröra de grundläggande och principiella avvägningsfrågorna. Men förr eller senare aktualiseras ofrånkomligen kraven på att mera översiktliga ställningstaganden skall göras, och det skulle naturligtvis vara bra om statsrådet redan i dag kunde antyda något om hur han ser på dessa frågor på sikt.

Utskottet har i år sett sig föranlett att för regeringen påpeka, att senast nästa år riksdagen bör få en redogörelse för utvecklingen och utredningsläget på vuxenutbildningssektorn. I den redovisningen bör även ingå sådana förslag som avses bli föremål för statsmakternas beslut. Utskottet understryker vikten av att frågorna om samordning och arbetsfördelning inom vuxenutbildningen blir behandlade. Det gäller t. ex. relationen mellan den kommunala vuxenutbildningen och den som studieförbunden är huvudmän för. Utskottet har vidare enat sig om att SVUX bör kunna arbeta med dessa frågor under förutsättning att man, ökar det parlamentariska inslaget i kommittén. Utskottet antyder slutligen att i ett längre perspektiv kan frågan om en samlad översyn ånyo aktualiseras. Man kan säga att utskottet nu har gett det föredragande statsrådet ett års respit när det gäller den redovisning och de principiella ställningstaganden som helst borde ha legat till grund redan för årets beslut.

På en punkt har de icke-socialistiska partierna reserverat sig. Eftersom jag tror att herr Elmstedt kommer att ta upp denna punkt, nöjer jag mig med att yrka bifall till reservationen 3.

Herr ELMSTEDT (c):

Herr talman! Den ökade satsning på vuxenutbildningen och då främst på grundskoleutbildningen som riksdagen gjort under de senare åren har i stort skett i enighetens tecken. Också i år har en ökning av anslagen föreslagits, och det noterar vi med tillfredsställelse. Att man skulle önska ytterligare ekonomiska insatser på många håll är naturligt, men dels får man böja sig av resursskäl, dels bör man nog se över hela fältet och

underlätta anpassningen. I dag är det faktiskt på det sättet att vi har svårt att nå ut med vuxenutbildningen till många människor, ofta kanske till dem som skulle ha största nyttan och glädjen av den. Det hindrar emellertid inte att det finns en del uppenbara orättvisor, som utan större kostnader borde kunna rättas till. Jag återkommer strax till detta.

Vi har en rik flora av vuxenutbildning numera, vilket skall ses mot bakgrunden av den totala omstruktureringen av samhället. Vuxenutbildningen är helt enkelt en produkt av den verklighet vi lever i, och ingenting är rimligare än att ta konsekvenserna av detta genom en utbyggd möjlighet till utbildning inom denna sektor. Från vår sida har vi aldrig tvekat på den punkten.

På många viktiga områden är utskottet i det här aktuella betänkandet enigt, vilket jag uppfattar som en medveten strävan att nå reella resultat. Som vanligt i dessa sammanhang finns det en rad motioner som tar upp i och för sig viktiga problem. Låt mig beröra endast ett par av dem.

Det gäller först motionen 372, en partimotion från centern och folkpartiet, vari krävs en översyn av vuxenutbildningsområdet av en parlamentariskt sammansatt kommitté. Vi reste samma krav vid fjolårets riksdag men då utan resultat. Anledningen är helt enkelt den att det många gånger, som jag tidigare nämnt, är svårt att överblicka det totala utbudet av vuxenutbildning. Det vore önskvärt med en klarare gränsdragning mellan de olika huvudmännens kompetensområden, och jag tror också att man härigenom skulle få en bättre användning och en större effektivitet av de satsade resurserna. Det är ju ändå till sist en gemensam räkning som ställs ut för betalning.

Utskottet har i år kunnat enas om en skrivning som i långa stycken tillgodoser yrkandet i motion 372, och det noterar vi med tillfredsställelse. Det är riktigt, som påpekas i betänkandet, att det finns en hel del kommittéer i arbete inom det här området, men ingen av dessa är av övergripande natur, och det parlamentariska inslaget är ringa. Jag noterar att utskottet klart säger ut att en samlad översyn av hela fältet på nytt kan aktualiseras när resultaten från alla pågående mindre utredningar blir klara.

Vad som emellertid främst bidragit till att vi från centerpartiets sida gått med på utskottets skrivning är att enighet uppnåtts om att ge den s. k. SVUX vidgade direktiv eftersom denna huvudsakligen sysslar med studiefinansiella frågor, och att SVUX då skulle få ta sig an bl. a. kompetensavvägningen mellan de olika vuxenutbildningsområdena. Enligt utskottets mening bör det parlamentariska inslaget i SVUX ökas. Det är naturligtvis ett steg i den riktning som anges i vår motion, och med det tillkännagivandet till Kungl. Maj:t som utskottet föreslår riksdagen att göra i det här avseendet har vi låtit oss nöja tills vidare. När det så gäller den andra delen i yrkandet i mittenmotionen, nämligen att godkänna att statsbidrag till central kursverksamhet skall utgå även till annan organisation med direktanslutna medlemmar än löntagarorganisation, är enigheten inte lika stor.

När löntagarorganisationerna gavs denna möjlighet vid fjolårets riksdag, hade vi anledning att påpeka orättvisan i att andra liknande fackliga organisationer som bedriver liknande kursverksamhet ställdes utanför.

Mycket av vuxenutbildningen sker i dag inom de fackliga organisationerna, och jag anser det helt riktigt att bidrag i linje med fjolårsbeslutet utgår till dessa. Det är ingen som helst diskussion på den punkten. Vad vi vill är en vidgning till andra liknande organisationer.

De motiv som föredragande statsrådet grundade sitt ställningstagande på i fjol, när förslaget kom att det skulle gälla fackliga organisationer vilkas medlemmar hade en bristfällig utbildning, ofta endast den obligatoriska skolutbildningen, kan med starkt fog användas för att vidga kretsen av berättigade organisationer. Lantbrukarnas riksförbund och Sveriges hantverks- och industriorganisation – två av de mera kända för att nu nämna ett par stycken – består till mycket stor del av medlemmar vilkas skolunderbyggnad med dagens mått måste anses bristfällig. Jag har svårt att förstå varför det inte skall utgå statsbidrag också till deras centrala kursverksamhet, som är av betydande omfattning, det kan jag försäkra.

Det hade varit på sin plats, tycker jag, att föredragande statsrådet i år hade vidgat kretsen av berättigade organisationer, och det förvånar mig att utskottsmajoriteten inte ansett sig kunna ändra på statsrådets inställning i det här avseendet. Debatten i fjol och erfarenheterna från verkligheten borde ha varit tillräckliga skäl.

Såväl statsrådet som utskottsmajoriteten har utan någon nämnvärd motivering – jag skulle vilja säga nästan utan motivering alls – vägrat att vidga gränsen för bidragsberättigade organisationer. Det finns flera som arbetar på ungefär samma sätt som löntagarorganisationerna och som består av medlemmar som i många fall har sämre ekonomiska betingelser.

Det kan synas vara en liten fråga, men den är av principiell art och därför nog så betydelsefull. Den har också ekonomiska konsekvenser, det är självklart. Dessutom verkar det litet av klassindelning, vilket jag trodde vi hade vuxit ifrån. LRF, för att ta ett exempel, har utomordentligt viktiga frågor att handlägga, bl. a. förhandlingar med statsmakterna. Det torde vara en fråga av stort samhällligt intresse att medlemmarna i denna organisation har goda insikter i samhällsekonomiska, arbetsmarknadspolitiska och näringspolitiska angelägenheter liksom självklart i de fackliga frågorna.

De måste naturligtvis skaffa sig dessa insikter ändå, men att så att säga bli erkända i detta sammanhang utgör naturligtvis en sporre och ökar självklart möjligheterna att bedriva den kursverksamhet som det här är fråga om.

Jag ber alltså att få yrka bifall till reservationen 3 av herr Wikström m. fl.

Så till sist några ord om det yrkande som framförts i ett par motioner om fasta heltidstjänster som lärare inom den kommunala vuxenutbildningen. Det är ingen tvekan om att det kommer att krävas mer och mer, när det gäller lärarkrafter till vuxenutbildningen, men att nu införa fasta lärartjänster är kanske något för tidigt. Utskottet menar att frågan om fasta lärartjänster bör bli belysta i den redogörelse som Kungl. Maj:t enligt utskottets mening bör lämna riksdagen nästa år över resultatet från olika kommittéer som är i arbete. För övrigt rör det sig här om en del i det stora komplex som hela vuxenutbildningen utgör och som centerpar-

tiet och också folkpartiet anser bör bli föremål för en ordentlig översyn. Om detta har vi också nått enighet i utskottet.

Låt mig avslutningsvis konstatera att jag har uppfattat det så att utbildningsutskottets realbehandling i år av denna mycket omfattande och viktiga fråga har besjälats av en strävan att så långt som möjligt bli sams om dessa viktiga problem. Men fördenskull kan man inte underlåta att redovisa de synpunkter som finns att redovisa på områden där vi har olika meningar. Jag beklagar att vi inte har kunnat enas på alla punkter.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! Allt är väl inte välbeställt i fråga om den proposition angående vuxenutbildningen som vi just nu behandlar. Visserligen rör sig anslagsberäkningarna med stora belopp. För den kommunala vuxenundervisningen och för studiecirkelverksamheten beräknas för vardera 130 miljoner kronor, och därutöver får studieförbunden för sin centrala organisation bortåt 9 miljoner kronor. Att satsa i runt tal 270 miljoner kronor på vuxenutbildningen är väl använda pengar. Mer kommer emellertid att krävas för detta prioriterade område. Se till exempel på följderna av vissa begränsningar, gjorda i propositionen och med hänsyn till budgetläget godtagna av utskottet. Herr Wikström har varit inne på den saken; låt mig ge en liten exemplifiering från rikets andra stad.

Mellan 500 och 800 sökande till vuxengymnasiet i Göteborg riskerar, enligt uppgifter som jag har fått och som också har delgivits pressen, att bli avvisade inför höstterminen. Orsaken är propositionen som räknar med begränsningar, framför allt inom gymnasiekurserna. Men en stor grupp inom grundskolekurserna råkar väl också i kläm. Elever med ganska gamla – ibland mycket gamla – real- eller flickskoleexamina får bara tas in i mån av plats. Och den kategorin utgör i dag – åtminstone i Göteborg, om den uppgift jag har fått är riktig – nästan en tredjedel av deltagarna i grundskolekurserna. De är ofta äldre kvinnor, säger man mig, som vill börja om sina studier. De är givetvis formellt behöriga till gymnasiekurserna men vågar sig inte på dem – de har alltså i någon mån tappat sin studiefärdighet och tycker att studietakten numera är hård. Och de vill därför gärna gå i grundskolekurserna först för att friska upp kunskaperna och vänja sig vid studierna, och det blir svårt för dem i det läge vari vi nu befinner oss i fråga om vuxenutbildningen.

Jag har själv biträtt utskottet som godtar propositionen, och jag vill alltså inte kritisera mitt eget ställningstagande. Men jag vill understryka att här är faktiskt ett fält där vi får vara beredda att satsa mer i fortsättningen, om vi skall kunna tillmötesgå de berättigade krav som faktiskt finns i övermått, vågar jag väl säga.

I flera motioner, även från moderata samlingspartiet, har framställts krav på en samlad översyn av vuxenutbildningsområdet i form av en parlamentarisk kommitté. Utskottet har här, som redan betonats, skrivit sig samman om ett tillkännagivande till Kungl. Maj:t, och jag skall inte ta upp den här problematiken. Den är förvisso intressant och kan kanske behöva belysas ännu mer än vad som har gjorts i debatten, men det kommer att göras av en annan talare från moderata samlingspartiet.

Till utbildningsutskottets betänkande är knutna några reservationer

och ett särskilt yttrande. En av de här reservationerna och det särskilda yttrandet skall jag kommentera i största korthet. Reservationen 2 avser fasta lärartjänster inom vuxenutbildningen. Herr Elmstedt var inne på den saken men drog enligt mitt förmenande inte de riktiga slutsatserna av läget. Ingen torde kunna motsäga att lärarorganisationen inom den kommunala vuxenutbildningen behöver förstärkas. Det är många skäl som talar för det, och jag har redovisat dem i reservationsmotiveringen. Fasta lärartjänster inom vuxenutbildningen ger ökad stabilitet. Vuxenutbildningens starka expansion – den berörde jag nyss – understryker behovet av lärare som på heltid kan ägna sig åt uppgifterna inom densamma. Med en fast medarbetarstab ökas också möjligheterna att skapa en skola, särskilt anpassad till de vuxenstuderandes behov. Och det är fråga om anpassning här. Det är inte att utan vidare överföra ungdomsskolan till de vuxenstuderandes skola. Då gör man det alldeles för enkelt för sig. Vuxenstudier på dagtid främjas genom fasta lärartjänster.

Jag menar att förslag om fasta heltidstjänster och arvodestjänster som huvudlärare – huvudlärare är också något utomordentligt betydelsefullt – inom den kommunala vuxenutbildningen borde läggas fram snarast. Ett sådant förslag kanske inte kan presenteras och verkställas omgående, men behoven är nu, som jag måste bedöma dem, stora, och därför synes det lämpligt att ta initiativ till en försöksverksamhet, varvid också de erfarenheter som då kommer fram kan bli till gagn för utformningen av det definitiva förslaget. En sådan försöksverksamhet är inte omöjlig på något sätt, tvärtom. Den bör kunna startas ganska omedelbart, och man behöver inte börja den på hösten; den kan man börja den 1 januari nästa år. Det går utmärkt, om man vill.

Utskottet ser en utveckling mot fasta tjänster som naturlig – och det hade varit ganska härresande om man hade sagt någonting annat – men vill för närvarande inte ta ställning. Man kan alltså inte ens gå med på försöksverksamhet. Det verkar som om man på något sätt ändå inte vill ge den utveckling mot fasta tjänster som man talar om en chans omedelbart, t. ex. genom försöksverksamhet. Man önskar förhåla. Det är för tidigt, sade herr Elmstedt. Jag vill inte polemisera mot honom, men jag tycker inte att det är för tidigt. Jag vågar försäkra att utskottet kämpar förgäves, om man är ute för att på något sätt förhåla. Frågan är bara hur länge man kan hålla tillbaka. Jag hoppas att motståndet blir så kortlivat som möjligt – till frömma för vuxenutbildningen, det är min fasta övertygelse. Jag hemställer alltså om bifall till reservationen 2.

Det särskilda yttrandet vill understryka att strävan att införa fria läromedel – om man är överens om denna strävan, och det är man väl – bör gälla alla gymnasiala skolor. Jag vill understryka det, därför att det som står i propositionen kan tolkas annorlunda. När läromedelsfrågan lösts för huvudparten av eleverna i de kommunala gymnasiala skolorna – det är den inte ännu – bör inte eleverna i gymnasiala skolor med enskilda huvudmän bli kvar som något slags restpott på andra villkor. Rättvisa skipas och likställdhet uppnås i det här fallet bäst inom ramen för statsbidragsgivningen – så ser jag det.

Till sist – det vill jag gärna ha sagt – kan jag inte underlåta att säga

något om den vuxenutbildning som bedrivs av landets tolv erkända studieförbund, inte minst av den anledningen att jag ju sysslar mycket med den sidan av vuxenutbildningsverksamhet. Vi har i vårt land tolv studieförbund som i tävlan med varandra går ut till allmänheten med sina många och växlande studieutbud. Det är, om jag får uttrycka det så, kundkretsen som har att välja det som man finner bäst och mest ändamålsenligt. De studiesökande skall ha valfrihet, och det i sin tur skärper studieförbunden till bättre och bättre insatser. Ett studieförbund som slöar till och börjar gå på slentrian sackar med rätta efter i konkurrensen. Det har vi exempel på.

Höjningen av anslaget till de tolv studieförbunden är helt beroende på dessas expansion – ju fler studiecirklar och studietimmar det blir, desto mer kommer det att kosta, och det kostar mycket. Någon höjning av bidraget till den enskilda cirkeln eller den enskilda studietimmen är det emellertid i år inte fråga om. En sådan höjning blev det ju förra året. Inte ens de underförsörjda – som jag måste beteckna dem – universitetscirk-larna blir ihågkomna. Och bidraget till studieförbundens centrala organisatoriska och pedagogiska verksamhet, som är helt otillfredsställan-de, höjs endast obetydligt. Föreläsningsverksamheten blir också utan uppräknig. Statens budgetläge är sådant det är, och inte heller jag, som dock fuller väl är medveten om studieförbundens läge i det här avseendet, vågar mig på ett förslag om ökat anslag. Men jag måste – jag kan inte låta bli det – understryka behovet här. Jag tror att det är så i alla studieförbund. Det gäller åtminstone dem som jag har kontakt med, och det är de flesta.

Allvarligare är emellertid kanske att kommunernas stöd till studieför-bunden på sina håll har en tendens att bli mindre generöst och helhjärtat. Kommunerna tänker kanske mera på sin egen vuxenutbildning, och de ser ibland t. o. m. konkurrenter i studieförbunden. Hur kommer då dessa att klara sig i den nya situationen? Kommunerna serverar sin undervisning helt kostnadsfritt för eleven. Studieförbunden måste ta någon avgift, visserligen liten då det gäller prioriterade ämnen, men dock en avgift. Visserligen blir studieförbunden mer och mer beroende av samhället, av dess styrning och dess stöd, men än så länge blomstrar studiecirkelverk-samheten som aldrig tillförne, och den behövs i samhället som en fri och fritt initierande sektor. Jag menar att stat och kommun kommer att begå en kapital dumhet – jag hoppas att det inte kommer att ske – om man inte fortsätter att satsa på studieförbunden.

Studiecirkelverksamheten för verksamhetsåret 1969–1970 omfattade nära 180 000 cirklar med nära 1,7 miljoner deltagare och 4,9 miljoner studietimmar, varav 4,6 miljoner med statsbidrag. Det är siffror, men det är stora siffror. Sådan är statistiken, och den speglar väl något så när sanningen, även om man kan lägga också andra aspekter på storhet, nyttighet och effektivitet än antalet cirklar, deltagare och studietimmar. Under alla förhållanden är studieförbunden för närvarande en inte obetydlig makt inom svenskt utbildningsväsen och en god makt. Jag vill gärna ha sagt att jag bedömer det på det sättet.

Och så långt är allt i sin ordning. Men å andra sidan finns det ett och annat inslag i bilden som jag för min del inte bedömer som särskilt ljus

med tanke på att verksamheten inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet och även den goda tävlan studieförbunden emellan skall, för att citera folkbildningsförordningen, bedrivas i en anda av tolerans och respekt. I åtskilliga kommuner har inrättats eller kommer att inrättas s. k. vuxenutbildningsråd – propositionen och utskottsutlåtandet talar följderiktigt om sådana. Viktigt är att de här råden får en allsidig och representativ sammansättning också ur studieförbundens synvinkel.

Enligt praxis består råden vanligen, i den mån de nu har kommit till på sina håll, av representanter för skolstyrelsen och normalt de studieorganisationer – åtminstone de större – som bedriver studiecirkelverksamhet inom området. Nu har det emellertid förekommit att en politisk majoritet inom en skolstyrelse förmenat studieförbund som har centern, folkpartiet och moderata samlingspartiet som yttersta huvudmän att bli representerade i ortens utbildningsråd. Jag tycker inte att det är särskilt bra, för att uttrycka mig mildt. Alla studieförbund skall beredas möjlighet att medverka efter måttet av sin förmåga och i kraft av det studieutbud som de kan prestera. Inga hinder får läggas i vägen för den saken. Även om på en stor ort – i några storstäder – alla tolv studieförbunden finns representerade, så kan man kanske inte tänka sig att allesammans är där, men de exempel som jag har är från mindre orter.

Det här konstaterandet att inga hinder får läggas i vägen för medverkan med studieutbud gäller också i folkbildningens och vuxenutbildningens intresse det förhållandet att invandrarna i vårt land, som i stor utsträckning hittills fått sin introduktion i svenska språket och i samhällskunskap genom studieförbunden, numera på grund av ekonomiska avtal mellan fackföreningar och arbetsgivare slussas över till ett visst studieförbunds svenskundervisning, varvid endast de invandrare som studerar i detta studieförbunds cirklar erhåller överenskommen penningstimulans. Man måste fråga sig om inte här sker en form av styrning. Invandraren kommer alltså i reell valfrihetssituation endast genom att vara beredd på att avstå från låt oss kalla det studiebidrag. Kvaliteten på undervisningen och dess dragningskraft kommer alltså inte helt till sin rätt.

Som jag inledningsvis nämnde kommer vuxenutbildningen att i fortsättningen kräva mer och mer av de många miljoner som vi anser oss kunna satsa på vårt breda utbildningsfält. Besvärliga – mycket besvärliga – avväggningsfrågor har redan inställt sig och kommer att inställa sig. Jag avundas ingen som skall fatta beslut i dem. Samtidigt kräver högskoleutbildningen – U 68 som jag känner till litet grand – sitt, och det också med kraft. En flerårsplan, även en ekonomisk sådan kanske, för utbyggnaden av vuxenutbildningen skulle möjligen kunna hyfsa den svåra ekvationen något. Vore det inte någonting att tänka på i departementet?

Herr ELMSTEDT (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nordstrandh tyckte att jag drog felaktiga slutsatser av mitt resonemang om de fasta lärartjänsterna inom vuxenutbildningen, men det tror jag inte att jag gjorde, i varje fall inte från min utgångspunkt. Visserligen har vi från centerhåll väckt motioner med samma krav som de herr Nordstrandh fört fram här, men det primära

kravet från vår sida var en reell parlamentarisk översyn av hela vuxenutbildningsområdet, och där tycker jag att frågan om de fasta lärartjänsterna ingår som en mycket betydelsefull komponent i det stora komplexet. Det var det primära kravet från vår sida, och på det byggde vi vårt ställningstagande.

Herr NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Ja, herr Elmstedt, det menar givetvis jag också. Men det förslag som jag lagt fram var inte att man direkt skulle införa dessa lärartjänster och arvoderade huvudlärartjänster, utan det skulle ske via en försöksverksamhet, som jag menar säkerligen skulle visa att de var väl behövliga. Genom att gå på den linje som reservationen anvisar skulle man alltså ha kunnat komma ett steg närmare slutresultatet, dvs. sådana tjänster i vuxenutbildningen, mycket snabbare eller åtminstone ganska mycket snabbare än om hela frågan lämnas till utredningen.

Vi får nu hoppas att utredningen arbetar snabbt – den förhoppningen brukar man ju uttrycka när det gäller utredningar – och att Kungl. Maj:t i den redogörelse till 1972 års riksdag som vi har beställt också prioriterar denna fråga. Jag tror att det är ett gott grepp att beakta dessa synpunkter.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! I vpk-motionen 1356 aktualiseras främst behovet av ett samlat förslag för hela vuxenutbildningen med särskilt beaktande av de vuxenstuderandes studiesociala situation och pedagogiska problem. Utbildningsutskottets uttalande att en redogörelse om utredningsläget bör lämnas redan till 1972 års riksdag – det pågår som bekant en rad utredningar – liksom att denna redovisning bör innefatta förslag som avses bli föremål för statsmakternas beslut får ses som ett stöd för kravet på en samlad bild av vuxenutbildningen. Den föreslagna vidgången av SVUX:s uppgifter och tanken på ökat parlamentariskt inslag i kommittén bör också uppmärksammas.

Jag finner det vara betydelsefullt att utskottet uttalat följande: ”I det längre perspektivet, sedan nu pågående utredningsresultat redovisats, kan frågan om en samlad översyn ånyo aktualiseras.” Jag menar nämligen att behovet av en samlad bild av vuxenutbildningen kvarstår och även ökar i styrka. Vi får säkerligen anledning att ta upp en rad särskilda problem för de vuxenstuderande, innan vi har den samlade bilden av läget. Jag vill erinra om en vpk-motion, som kommer att behandlas vid annat tillfälle och i vilken aktualiseras den brännande frågan om lagstadgad rätt till ledighet för vuxenstudier.

På två punkter har jag fogat reservationer till utskottets betänkande, och jag ber redan nu, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna 1 och 4.

Reservation nr 1 gäller den föreslagna begränsningen av ökningen av kurserna på gymnasieskolans nivå till 10 procent. Jag vill betona vikten av att en särskild satsning sker på grupper med låg utbildning, såsom har framhållits i andra sammanhang. Jag är inte övertygad om att man tjänar detta syfte med att börja införa spärrar av detta slag redan efter så kort

tid av vuxenutbildning på gymnasienivå. Tvärtom anser jag att sådana åtgärder kan inverka menligt på hela vuxenutbildningens område. Vi kan nämligen inte bortse från att människor som påbörjat en vuxenutbildning löper risk att få sina utbildningsplaner rubbade genom införande av spärrar för intagningen på gymnasieområdet.

De siffror som redovisats i Stockholm beträffande ökningen under senare år i fråga om vuxenstudier på gymnasienivå visar tydligt att en sådan spärr skulle kunna leda till att många kommer att stoppas och inte kommer in vid den gymnasiala vuxenutbildningen. Läget är likartat i Göteborg, där stark oro uttalats från elevkåren vid vuxengymnasierna.

Till skillnad från utskottet i övrigt har jag inte övertygats om möjligheterna att använda den föreslagna ökningen på 10 procent för att uppnå utjämnande effekt. Jag har därför i min reservation och i enlighet med kravet i motion 1356 yrkat avslag på den föreslagna begränsningen.

Reservation nr 4 överensstämmer med kravet i motion 1356 om att bidragen till studieförbunden skall ökas med 5 miljoner kronor till 13,9 miljoner. Allmänt sett gäller nämligen att studieförbunden icke fått del av den uppräknade av anslagen som i övrigt sker på vuxenutbildningens område.

Detta finner jag oriktigt med tanke på den starka betoningen av att utbildningsutbudet måste nå dem som har den lägsta utbildningen. Här har nämligen studieförbunden en mycket viktig uppgift.

Den i propositionen föreslagna ökningen på 500 000 kronor till studieförbunden är väl i själva verket ingen ökning alls. "Med ökande kostnader och minskande penningvärde betyder det i realiteten en försämring", konstaterade ABF:s tidning Fönstret i en kommentar till budgeten i bl. a. detta avseende. Aftonbladet påpekade att studieförbunden, bl. a. ABF, behandlats ytterst restriktivt i årets budget och drog för sin del slutsatsen: "Detta är säkert ett svårt misstag."

Med hänsyn till vad vi redan vet om vuxenutbildningens utveckling, bl. a. svårigheterna att nå ut till dem som bäst behöver komma i åtnjutande av utbildningsutbudet, borde man inte försvaga studieförbundens möjligheter till aktiva insatser, utan i stället förstärka dessa.

Fru SUNDBERG (m):

Herr talman! Vuxenutbildningen prioriteras inom utbildningssektorn. Mer än en kvarts miljard satsas på en relativt ny utbildningsform utan att vi egentligen i detta land har fört någon vuxenutbildningsdebatt – utom möjligtvis när det gäller målsättningen, men inte när det gäller metodik och organisation.

Internationellt sett utgör vuxenutbildningen det stora utbildningspolitiska diskussionsämnet. UNESCO har planerat att 1972 hålla en världskonferens om vuxenutbildning, och i åtskilliga länder, också i vårt, håller man på att behandla frågorna inför konferensen. En av de viktigaste uppgifterna är att precisera och definiera sambandet mellan de institutionella utbildningsformerna och vuxenutbildningens olika former. Därtill vill man också fastställa vuxenutbildningens plats i en återkommande utbildning, och de olika medlemsländerna har av UNESCO:s generalkonferens uppmanats att skaffa fram upplysningar om vuxenut-

bildningens nuvarande situation och uttrycka en uppfattning om vuxenutbildningens framtidsutsikter. Detta vid en världskonferens. Här i Sveriges riksdag får vi under någon enstaka timme en sommarnatt diskutera hela denna verksamhet. Det gör det inte lätt för oss.

Vi talar om en utbildningsexplosion som om det vore en kosmisk kärnexplosion när det i realiteten är en illa anbringad laddning med för kort stubin. Det är regeringens utbildningspolitik som är ansvarig för de svårigheter som råder och som tydligt kommer fram i den ena vuxenutbildningspropositionen efter den andra.

Låt oss se på proposition nr 85 år 1967, där den kommunala vuxenutbildningen skisserades, och jämföra den med situationen i dag! I propositionen 1967 talades genomgående om den *gymnasiala* vuxenutbildningen. Medel beräknades bl. a. för igångsättning av vuxenutbildning med en radiokurs i engelska på gymnasiestadiet och en radiokurs i företagsekonomi, fortfarande på det gymnasiala stadiet.

I dag behandlar riksdagen en proposition som kraftigt vill begränsa den gymnasiala vuxenutbildningen och i stället satsa på grundskolestadiet. Det ville Märten Werner och jag också i en motion år 1967, där vi krävde att vuxenutbildningen såväl på det lokala planet som genom etermedia skulle bereda tillräckligt utrymme även för den förgymnasiala utbildningen. Propositionen var något diffust skriven, och statsutskottet medgav att ordalagen kunde ge uttryck för den tolkning som vi motionärer gjort men ansåg att propositionen inte skulle förstås på det sättet. När man ser på resultatet i dag är det nog ändå troligt att propositionen förståtts på det sätt som vi motionärer befarade. Förra läsåret deltog 23 000 elever i ämneskurser på grundskolans högstadium och närmare 40 000 i fackskola och gymnasium. Låt mig komplettera detta med uppgiften att åtskilliga av de studerande på grundskolestadiet var sådana som redan hade en likvärdig utbildning men som av geografiska skäl inte kunde komma till en gymnasieort. Åtskilliga var också pensionärer – kanske inget ont i det, men studieförbunden borde där ha legat närmare till hands.

Man har helt enkelt misslyckats med att nå dem som jag och många med mig ansett vara den viktiga och eftertraktade målgruppen: de lågutbildade.

I årets proposition nr 37 skall man nu försöka reparera den skadan. Men det är ett halvhjärtat försök. Låt mig ta något exempel. Den kommunala vuxenutbildningen i Göteborg visar på en stark efterfrågan på dagutbildning – av erfarenhet vet jag att statsrådet Moberg inte gillar detta. Med all sannolikhet är det fortfarande till stor del kvinnor som eftersträvar denna utbildning, och de har då också ett mål i sikte: grundskolekompetens. Kanske har statsrådet svängt i sin uppfattning sedan vi senast diskuterade frågan. Några fasta lärartjänster, vilket i så fall skulle behövas, aviseras inte, men förslaget rymmer dock möjligheter till fyllnadstjänstgöring inom vuxenutbildningen, och det får anses vara ett steg på vägen. Som ett sådant måste vi också räkna det faktum att statsrådet Moberg i propositionen inte längre talar om den gymnasiala vuxenutbildningen utan om den kommunala. Man gör nu en kovändning och vill begränsa antalet vuxenstuderande på det gymnasiala stadiet. Min

bedömning är att det antagligen är nödvändigt med den utformning som vuxenutbildningen hittills fått. Vi börjar bli vana vid ständiga förändringar när det gäller utbildningspolitiken, och man kunde kanske önska sig någon form av stabilitet.

Men än värre gungar det om man läser utbildningsministerns hörnartikel i Dagens Nyheter i lördags. Frågan inställer sig om den artikeln skall ses som en precisering av vuxenutbildningens roll i den socialdemokratiska utbildningspolitiken. Utbildningsministern gör så att säga ett hopp tillbaka till den gymnasiala vuxenutbildningen igen – denna gång genom att lösa problemet på det sättet att vi helt enkelt utformar gymnasieskolan så att dess innehåll lättare kan göras tillgängligt för vuxna med kort utbildning. Som jag ser det är det en nedvärdering av utbildningen på grundskolestadiet. Varför inte i så fall kalla grundskolan för gymnasieskola med en gång?

Utbildningsministern ser också med något av förfäran att efterfrågan på utbildning har vuxit och betraktar den återkommande utbildningen som ett medel att jämnare fördela utbildningsresurserna. Jag skulle kanske här önska ett klarare språk. Innebär detta i klartext att situationen i dag är sådan att vi inte har råd att ge dem som så önskar en sammanhängande utbildning? I så fall är det på tiden att den uppfattningen klargörs. Det är möjligt att situationen är sådan. Men att svårigheterna kommer att bestå att praktiskt lösa problemen är ganska självklart, eftersom vår välutbildade arbetskraft i dag har svårt att få arbete. Att svårigheterna är större för den outbildade arbetskraften vet vi. Men det brukar ju vara skillnad på teori och praktik, inte minst när man sysslar med utbildningsvisioner.

Från moderata samlingspartiet kräver vi i en partimotion att en översyn av hela vuxenproblematiken kommer till stånd. Utskottet har inte nu velat biträda detta önskemål men dock satt i utsikt att en översyn kan aktualiseras i ett längre perspektiv.

Under tiden skall vi förlita oss på SVUX. I och för sig kan man säga att hela vuxenutbildningen står och faller med SVUX:s uppdrag. För att studera krävs pengar, och det krävs mer pengar för den som har familj att försörja och som så att säga redan har skaffat sig ett visst levnadssätt. I realiteten torde det största motståndet mot vuxenutbildning för de lågutbildade ligga just i svårigheten att finansiera studierna. Undantagna är de som lyckats få sin utbildning genom AMS:s försorg. På vissa utbildningsområden kan hälften av de studerande uppbära AMS-bidrag, medan andra hälften själv måste finansiera sina studier. Detta upplevs av de flesta som starkt orättvist. Många studerar också vid folkhögskolor, och andra får undervisning genom studieförbunden.

Någon samordning vare sig på planeringsstadiet eller på bidragssidan finns inte. En av SVUX:s viktigaste uppgifter efter de tilläggsdirektiv som, om än i förtäckt ordalag, krävs i utskottets betänkande måste vara att klara samordningsfrågan. Andra väsentliga frågor är: Vilken typ av vuxenutbildning efterfrågas i första hand, och vilken typ är samhället egentligen mest beljant av? Vi vet ännu inte svaren. Låt mig hoppas att den redogörelse som utbildningsutskottet har begärt skall lämnas i nästa års statsverksproposition blir klargörande i dessa frågor.

Slutomdömet kvarstår: Medan det obligatoriska skolväsendet med nödvändighet konstruerats genom fortlöpande förändringar, förbättringar och utvidgningar har vuxenutbildningen startat så att säga från noll. Här fanns möjlighet att åstadkomma något effektivt, att ge människor, inte minst de lågutbildade, en senarelagd utbildning. Svårigheterna har i dag ökat, och möjligheterna att göra denna utbildning effektiv verkar små. Utskottet har, som förut här framhållits, dock varit enig i huvudfrågorna när det gäller behandlingen av denna proposition. Det är väl bara att sätta vår förhoppning till att vi skall nå ett mål, som om än i dag både oklart definierat och ännu oklarare vad gäller dess verkställande dock skall kunna bli en positiv realitet.

De reservationer som är fogade till utskottsbetänkandet är inte många och berör bara detaljer. Jag vill ändå, herr talman, säga några ord om reservationen 3. Den gäller statsbidraget till den centrala kursverksamheten, som uteslutande är reserverad för löntagarorganisationerna. Jag finner detta djupt orättvist. Från propositionens förespråkare har jag förut mött argumentet att herrarna i Svenska arbetsgivareföreningen väl inte behöver bidrag till sådana kurser. Men det är inte dem det gäller. Herr Elmstedt har här förut redogjort för några grupper. Jag skulle vilja nämna också de tiotusentals småföretagare vi har här i landet, vilka i hög grad skulle vilja ha och behöva utbildning just inom de områden som här är definierade. Det gäller kunskap om lagar och avtal, insikter i företags- och samhällsekonomi samt utbildning i sociallagstiftning och arbetarskydd. Varför skall småföretagarna förmenas detta bidrag? De har inga stora kassor eller överskottsmedel som kan satsas på en effektiv utbildning. Om en anställd utbildas får företagaren i den mån han åsamkas kostnader dra av dessa vid taxeringen. Hans egen vidareutbildning, kanske ofta nödvändig för företagets fortbestånd, är inte avdragsgill.

Herr talman! Jag finner detta orimligt och vill avsluta mitt anförande med att yrka bifall till reservationen 3 i utbildningsutskottets betänkande.

På förslag av herr tredje vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen samt behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan till morgondagens sammanträde.

§ 8 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framstälts, nämligen av

Nr 257 Herr *Wijkman* (m) till herr utbildningsministern angående utbildningen av psykologistuderande:

Är herr Statsrådet beredd att omgående vidta åtgärder för att informera de elever som i dag studerar psykologi enligt utbildningslinje 4a och där fullgör sin fjärde termin om hur utbildningen skall fullföljas under nästkommande terminer?

Nr 258 Fru Sundberg (m) till herr jordbruksministern om information
angående lagstiftningen mot nedskräpning:

Anser statsrådet att allmänheten behöver informeras om den nya
lagstiftningen mot nedskräpning innan semesterresandet börjar?

Nr 90

Tisdagen den
18 maj 1971

§ 9 Kammaren åtskildes kl. 23.30.

In fidem

BENGT LAMBE

/Solveig Gemert